

Od gramatike do slovnice: nazivoslovne mijene u gramatičkom priručniku Ivana Bojničića

Kresonja, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:665904>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-04**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet u Osijeku

Diplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti, nastavnički smjer

Ivana Kresonja

**Od gramatike do slovnice: nazivoslovne mijene u gramatičkom
priručniku Ivana Bojničića**

Diplomski rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Jadranka Mlikota

Sumentorica: izv. prof. dr. sc. Maja Glušac

Osijek, 2023.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet u Osijeku

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Diplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti, nastavnički smjer

Ivana Kresonja

**Od gramatike do slovnice: nazivoslovne mijene u gramatičkom
priručniku Ivana Bojničića**

Diplomski rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, polje filologije, grana kroatistike

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Jadranka Mlikota

Sumentorica: izv. prof. dr. sc. Maja Glušac

Osijek, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 13. rujna 2023.

Ivana Kresanja, 0122225476

ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Hrvatski jezik krajem 19. i početkom 20. stoljeća	3
3. Život i rad Ivana Bojničića	7
3. 1. Mjesto Ivana Bojničića u hrvatskoj historiografiji	7
3. 2. Filološka djelatnost Ivana Bojničića	9
4. <i>Gramatika madžarskoga jezika</i> (1888., ² 1896., ³ 1905., ⁴ 1912.)	10
5. Hrvatska nazivoslovna rješenja u gramatičkom priručniku Ivana Bojničića	12
5. 1. Nazivi u korpusu promjenjivih vrsta riječi	14
5. 1. 1. Imenice	14
5. 1. 2. Pridjevi	18
5. 1. 3. Brojevi	20
5. 1. 4. Zamjenice	24
5. 1. 5. Glagoli	26
5. 2. Nazivi u korpusu nepromjenjivih vrsta riječi	32
5. 2. 1. Prilozi	32
5. 2. 2. Prijedlozi	33
5. 2. 3. Veznici	33
5. 2. 4. Uzvici	36
6. Zaključak	39
7. Izvori	42
8. Literatura	43

Sažetak

U ovome se radu analizira gramatičko (morfološko) nazivlje iz prvog i četvrtog izdanja *Gramatike mađarskoga jezika* (1888., ⁴1912.) autora Ivana Bojničića te se utvrđuju nazivoslovne mijene polaznoga (hrvatskoga) jezika. Prvo izdanje priručnika nastalo je u vremenu jezične norme zagrebačke filološke škole, stoga je cilj rada utvrditi prisutnost nazivoslovnih rješenja zagrebačkih slovničara u njemu i ustanoviti je li se smjena filoloških škola s kraja 19. stoljeća odrazila u metajeziku četvrtoga izdanja koje je, dakle, nastalo u vremenu prevlasti vukovske jezične norme u hrvatskome jezikoslovlju. Na temelju gramatičkoga nazivlja iz četvrtoga izdanja priručnika nastojat će se utvrditi je li se Bojničić prilagodio vladajućem vukovskom utjecaju te ima li u njemu, još uvijek, odraza hrvatske nazivoslovne tradicije. Analizirat će se gramatičko nazivlje u dvama potkorpusima uspoređenih gramatičkih izdanja: u korpusu promjenjivih i nepromjenjivih vrsta riječi. Izostavljeni će biti nazivi morfoloških kategorija koje su znakovite samo za mađarski jezik.

Ključne riječi: Ivan Bojničić, *Gramatika mađarskoga jezika*, zagrebačka filološka škola, hrvatski vukovci, hrvatska nazivoslovna tradicija, gramatičko nazivlje

1. Uvod

Nakon brojnih filoloških sukoba i rasprava krajem 19. stoljeća ostvaren je zaokret u hrvatskom književnom jeziku (Samardžija, 2001: 22). Smjenom filoloških škola, zagrebačke škole školom hrvatskih vukovaca, u hrvatskome jezikoslovlju počinje prevladavati novo poimanje književnog jezika i pravopisa. Osim u slovopisu i pravopisu te fonološkim i morfološkim načelima smjena filoloških škola odrazila se i u nazivoslovnome sustavu. Hrvatsko gramatičko nazivlje, koje je do tada bilo dobro izgrađeno, doživljava promjene. Tomislav (Tomo) Maretić, glavni predstavnik škole hrvatskih vukovaca, objavljuje 1899. godine *Gramatiku i stilistiku hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*¹ napisanu u skladu s jezičnom normom svoje škole. Nazivoslovna rješenja koja u njoj bilježi razlikuju se od onih koja su u svojim slovniceama rabili pripadnici zagrebačke filološke škole oslanjajući se na nazivoslovni sustav svojih prethodnika. Za određeni gramatički naziv s kraja 19. stoljeća stoga se može reći da je ili karakterističan normi zagrebačke filološke škole ili svojstven normi hrvatskih vukovaca (vidi Ham, 2006: 70, 127). U ovome će se radu analizirati hrvatsko gramatičko nazivlje koje rabi Ivan Bojničić u metajeziku prvoga izdanja *Gramatike madžarskoga jezika*² (1888.) te će se nastojati utvrditi zamjenjuje li u potpunosti u četvrtom izdanju (1912.), nastalom nakon smjene filoloških škola, *zagrebačko nazivlje vukovskim*. Prvo je izdanje napisano i objavljeno u vremenu kada su glavni predstavnici zagrebačke filološke škole, Vjekoslav Babukić, Antun Mažuranić i Adolfo Veber (Tkalčević), već objavili svoje slovnice, stoga će Bojničićevo gramatičko nazivlje bit će uspoređeno s njihovim nazivoslovnim rješenjima. U obzir će se uzeti nazivlje koje rabi Dragutin Parčić u svojoj rukopisnoj gramatici talijanskoga jezika te *Grammatici della lingua slava (illirica)* (1873.,²1878.) koja modelom i normativnim rješenjima slijedi zagrebačku školu (Ham, 2006: 122).

Četvrto izdanje Bojničićeva priručnika nastalo je nakon objavljivanja Maretićeve *Gramatike i stilistike*, odnosno nakon smjene filoloških škola, a hrvatski (polazni) jezik u njemu, pored jezičnih, leksičkih te slovopisnih, doživljava i nazivoslovne mijene (vidi Mlikota, Čipanjanja, 2022: 341–358). Cilj je ovoga rada utvrditi u kojoj je mjeri nazivlje iz četvrtoga izdanja usklađeno s Maretićevim

¹Dalje u radu naslov *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* kratim u *Gramatika i stilistika*.

²Naslov gramatike u radu bilježim prema njezinu četvrtom izdanju iz 1912. godine. U tabličnim će se prikazima uporabljenoga nazivlja rabiti skraćeni naziv *Gramatika* uz bilježenje godina izdanja koja su predmetom usporedbe.

nazivljem (dakle, vukovskim nazivoslovnim rješenjima) te ustanoviti ima li u njemu odraza hrvatske nazivoslovne tradicije.

U prvome će se dijelu rada ukratko opisati stanje hrvatskoga jezika krajem 19. stoljeća s naglaskom na dvije filološke škole, zagrebačku školu i školu hrvatskih vukovaca, koje su tada imale najveći utjecaj na razvoj hrvatskoga jezika. Potom slijedi poglavlje u kojemu se iznose bibliografski podatci o životu, historiografskoj i filološkoj djelatnosti Ivana Bojničića te poglavlje o *Gramatici madžarskoga jezika* i njezinim izdanjima. Središnji dio rada čini usporedba gramatičkog (morfološkog) nazivlja za promjenjive i nepromjenjive riječi iz prvog i četvrtog izdanja Bojničićeva gramatičkoga priručnika s posebnim osvrtom na tradicijska (zagrebačka) i Maretićeva (vukovska) nazivoslovna rješenja. Na kraju rada donosi se zaključak te popis korištenih izvora i literature.

2. Hrvatski jezik krajem 19. i početkom 20. stoljeća

Nakon što su u prvoj polovici 19. stoljeća hrvatski preporoditelji uspjeli ujediniti sve Hrvate u jednom standardnome jeziku³ i jedinstvenoj latiničnoj grafiji,⁴ u drugoj je polovici 19. stoljeća uslijedilo razdoblje normiranja zajedničkoga jezika obilježeno djelovanjem filoloških škola. Uvođenjem jedinstvenoga standardnog jezika za sve Hrvate, stiliziranoga na novoštokavskoj osnovici, ostvarena su dugotrajna nastojanja da se oblikuje zajednički općehrvatski jezik (Bičanić i sur., 2013: 70–71). Hrvatski su preporoditelji položili temelje potpunoj standardizaciji hrvatskoga jezika, ali ju nisu uspjeli provesti do kraja. U drugoj polovici 19. stoljeća pojavile su se filološke škole (zagrebačka, riječka i zadarska te škola hrvatskih vukovaca potkraj 19. stoljeća) koje su nastojale dovršiti proces standardizacije hrvatskoga jezika, odnosno riješiti jezične probleme koje hrvatski ilirci nisu uspjeli, primjerice, odnos prema jezičnoj starini, prema neštokavskim elementima, prema ikavsko-jekavskome dvojstvu i sl. (Bičanić i sur., 2013: 77). Budući da su filološke škole imale različito poimanje književnoga jezika, među njihovim su se pripadnicima vodile žustre rasprave i polemike, uglavnom vezane uz koncepciju hrvatskog književnoga jezika i pravopisa. Pripadnici riječke filološke škole, na čelu s Franom Kurelcem, bili su zagovornici arhaičnog tipa štokavštine (s puno čakavskih elemenata i staroslavenizama) koji je postojao u staroj dubrovačkoj i dalmatinskoj književnosti te

³Početkom 19. stoljeća, uz službeni latinski jezik u Hrvatskoj i Slavoniji te talijanski u Dalmaciji i Istri, u književnosti za puk, dijelom u upravi i crkvenoj pastoralnoj službi, u uporabi su bila dva jezika, odnosno hrvatski jezik u dvjema stilizacijama – jednoj zasnovanoj na kajkavskoj i drugoj zasnovanoj na štokavskoj dijalekatskoj osnovici (čakavska stilizacija od sredine 18. stoljeća više nije bila u književnoj uporabi) (Stančić, 2008: 21–22, 31). Želeći ukloniti književnojezično kajkavsko-štokavsko dvojstvo na hrvatskom prostoru i time ujediniti Hrvate u zajedničkom jeziku, hrvatski su jezikoslovci, pod vodstvom Ljudevita Gaja, 1836. donijeli odluku da se štokavski dijalekt ijekavskoga izgovora, koji je već bio afirmiran u književnosti Dubrovnika, prihvati kao književni jezik hrvatskoga naroda umjesto dotadašnja tri dijalekta (Jonke, 1971: 16). Gajeva je zamisao bila da se oblikuje jedinstveni „ilirski“ jezik, ali ne objedinjavanjem triju hrvatskih narječja, već polaganjem osnovice na jedno narječje, i to štokavštinu koja je bila najraširenija među Hrvatima i na čijoj su stilizaciji postojali najviši umjetnički dometi u hrvatskoj književnoj povijesti. Također se zalagao za uključivanje kajkavskih i čakavskih elemenata u zajednički jezik napominjući da „njega (‘ilirski’ jezik; N. S.) netražmo u jednom mjestu, u jednoj državi, nego u čeloj velikoj Ilirii” (navedeno u Stančić, 2008: 33).

⁴Grafijskom reformom Ljudevita Gaja uspostavljen je jedinstveni općehrvatski grafijski sustav (Bičanić i sur., 2013: 69). Svoj prvi prijedlog reforme latinične grafije Gaj je iznio 1830. godine u knjižici *Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisa*. Potaknut Vitezovićevim idejama i vodeći se načelom da jednome fonemu treba odgovarati samo jedan grafem, Gaj uvodi tildu kao nadslovni diakritički znak u grafemima *č, ž, š, ĩ, ñ, đ, ĝ*. Budući da njegov prijedlog nisu odobrile vlasti, a nije bilo ni glasila koje bi ga podržalo (Tafr, 2006: 49), Gaj donosi nova grafijska rješenja u članku *Pravopis* objavljenom 1835. u *Danici*. Pod utjecajem češke grafije predlaže pisanje grafema *č, š, ž* s kvačicom umjesto tilde, preuzima grafem *ć* iz poljske latinice, napušta načelo *jedan fonem – jedan grafem* te uvodi dvoslove *lj, nj, dj, gj, tj* (na grafem *j* stavlja kosu crticu koju kasnije zamjenjuje točkom). Za pisanje starohrvatskog glasa jata Gaj je predložio grafem *ě* koji je postao simbol jedinstva triju hrvatskih narječja budući da se mogao čitati jekavski, ikavski i ekavski. Gajeva nova grafija (po njemu nazvana *gajica*) ubrzo je prihvaćena na čitavom hrvatskom prostoru te se na njoj (uz manje zahvate u drugoj polovici 19. st.) temelji i današnja hrvatska grafija (Stančić, 2008: 33). Prvi tekst pisan novom grafijom bila je pjesma *Horvatska domovina* Antuna Mihanovića objavljena iste godine u 10. broju časopisa *Danica*.

zagovornici radikalnog „etimološkog“ pravopisa, dok su pripadnici zadarske filološke škole, odnosno zadarskog jezično-kulturnoga kruga, predvođeni Antom Kuzmanićem, zagovarali noviju štokavštinu ikavskoga tipa i umjereni „etimološki“ pravopis (Pranjeković, 2015: 107). Njihove su se ideje protivile idejama zagrebačke filološke škole te nisu imale većega odjeka. Zadarska se škola u konačnici priključila zagrebačkoj, a riječka prestala biti pravim konkurentom (Moguš, 2009: 177), stoga je sedamdesetih godina 19. stoljeća zagrebačka škola imala prevlast u hrvatskoj filologiji. Preuzimajući idejno naslijeđe iliraca, odnosno nastavljajući živu štokavsku gramatičarsku djelatnost svojih brojnih prethodnika (Ham, 2006: 67), zagrebačka je škola svojom djelatnošću postigla velike uspjehe: ujedinila je u jeziku i pravopisu sve Hrvate te postavila temelj za njihovo jezično i pravopisno jedinstvo (Jonke, 1971: 86). No ubrzo su počele jačati ideje hrvatskih jezikoslovaca koji su slijedili jezičnu koncepciju srpskog jezikoslovca Vuka Stefanovića Karadžića i čija je škola nosi ime po njemu. Zagovarajući različite književnojezične modele, osamdesetih godina 19. stoljeća sukobile su se spomenute dvije filološke škole oko dvaju velikih pitanja. Prvo je pitanje bilo vezano uz koncepciju hrvatskoga standardnog jezika. Pripadnici zagrebačke filološke škole bili su svjesni da je književni jezik iznad mjesnih govora i dijalekata, stoga su pri normiranju polazili od pisane hrvatske književnoumjetničke i književno jezične tradicije vodeći se načelom *Piši kao što dobri pisci pišu*, dok su se hrvatski vukovci oslanjali na konkretan živi govor te su, vodeći se načelom *Govori kao što dobri štokavci govore*, pri normiranju polazili od usmenoga štokavskoga izričaja (Ham, 2006: 69). Drugim riječima, zagrebačka je škola za dijalekatnu osnovicu književnoga jezika uzela štokavštinu, i to onu koja nadrasta bilo koji mjesni štokavski govor i koja je već u starijim gramatikama poprimila oblik književnoga jezika. S druge strane, hrvatski su vukovci za osnovicu književnoga jezika uzeli narodni, odnosno živi ijekavski štokavski govor zabilježen u narodnim pjesmama i pripovijetkama koje je prikupio Vuk Karadžić. Za razliku od zagrebačkih slovničara, koji su u obzir uzimali hrvatsku trodijalektnu jezičnu i književnu povijest te se zalagali za uvođenje riječi iz kajkavskog i čakavskog narječja u standardni jezik,⁵ hrvatski su vukovci, slijedeći Karadžićev književnojezični model, bili usmjereni protiv kajkavizama i čakavizama. Želeći narodni govor uzdići na razinu književnoga jezika, nastojali su iz jezika ukloniti sve što ne pripada štokavskom narječju, odnosno sve što nije potvrđeno

⁵Zagrebačka filološka škola težila je ujednačenosti književnoga jezika u štokavaca, kajkavaca i čakavaca što je razvidno iz Veberovih stavova izrečenih 1884. godine: „Zagrebačka je škola imala zadatak, da kajkavce i čakavce privede u kolo štokavacah, kako bi se razširilo književno polje. (...) Zato su, proučivši sva tri narječja, prihvatili iz štokavštine one oblike, kojimi se ona najjače iztiče, a zadržali iz kajkavštine i čakavštine one, koji su pravilniji, a nisu još posve izumrli među štokavci, tako da su se braća mogla dobro medju sobom razumijevati, što je glavni cilj jezičnoga jedinstva“ (navedeno u Ham, 2006: 67).

u djelima Vuka Stefanovića Karadžića i Đure Daničića, čime su potpuno zanemarili hrvatsku tronarječnost, kao i cjelokupnu hrvatsku baštinu. Maretić tako svoju *Gramatiku i stilistiku* (1899.) temelji na jeziku narodne književnosti, a ne na gramatičkom i leksičkom korpusu hrvatske umjetničke književnosti jer smatra da se „novoštokavski književni jezik ne može kodificirati na osnovi jezika djela hrvatskih pisaca druge polovine 19. st. jer taj jezik ima mnogo neštokavskih elemenata u skladu s principima zagrebačke filološke škole“ (Moguš, 2009: 185). I Broz-Ivekovićev *Rječnik hrvatskoga jezika* (1901.), koji je također imao značajnu ulogu na prijelazu dvaju stoljeća, utemeljen je na Karadžićevim i Daničićevim djelima, odnosno pučkoj, folklornoj književnosti (narodnim pripovijetkama, pjesmama, poslovicama) (Moguš, 2009: 188). Autori su u njemu izostavili brojne lekseme koji su postojali u djelima hrvatskih književnika druge polovice 19. stoljeća, stoga se pomoću njega ne mogu leksički u potpunosti razumjeti književna djela, primjerice Augusta Šenoa, Antuna Nemčića, Josipa Kozarca, Ante Kovačića ili Eugena Kumičića (Kovačec, 2010: 130).

Drugo pitanje zbog kojega su se vodile brojne jezikoslovne rasprave između pripadnika spomenutih dviju škola bilo je pitanje koncepcije hrvatskoga pravopisa: „Osamdesetih i devedesetih godina 19. stoljeća u Hrvatskoj se žustro raspravljalo o prednostima fonološkoga, odnosno morfološkog pravopisa“ (Vince, 1975: 135). Pripadnici zagrebačke filološke škole, nastavljajući pravopisnu koncepciju iliraca, zagovarali su morfonološki (etimološki) pravopis vodeći se načelom *Govori za uši, a piši za oči*, dok su se hrvatski vukovci vodili Karadžićevim načelom *Piši kao što govoriš, a čitaj kao što pišeš* te zagovarali fonološki („fonetski“) pravopis.⁷ Maretić je ustanovio da je hrvatski pravopis tijekom svoje povijesti obilovao nedosljednostima unatoč kojima se pretežito pisalo po načelima fonološkoga pravopisa, stoga se zalagao za fonološki pravopis (*stari hrvatski pravopis*) smatrajući da ima niz prednosti nad morfonološkim (etimološkim)⁸ (Samardžija, 2004: 148). Fonološko pisanje u hrvatskom je jeziku bilo prisutno i prije (vidi Babić, 1995: 46–47; Tafra, 1993: 367), stoga nije bilo

⁶Ondašnji jezikoslovci govorili su o *fonetskom* načinu pisanja (Vince, 1982: 52).

⁷Zagrebački su slovnici, držeći da je hrvatski pravopis tradicionalno morfonološki, vodili računa o prepoznatljivosti morfema u riječi. Morfonološki pravopis čuva glasovni sastav tvorbenih sastavnica, odnosno pazi na glasovni sastav osnovnoga oblika morfema u oblikoslovlju i tvorbi riječi te nastoji da on ostane isti bez obzira u kojoj se glasovnoj okolini našao (Babić, 1995: 44). Zbog toga se u pismu jednačenje po zvučnosti i po mjestu tvorbe te gubljenje suglasnika najčešće ne odražava. S druge strane, fonološki pravopis, utemeljen na glasovnome načelu, pazi na foneme, odnosno pazi da se isti fonem piše istim slovom (Babić, 1995: 43).

⁸Prednosti je fonološkoga pravopisa, između ostaloga, Maretić iznio u članku *Fonetički ili etimološki?* (Vienac, 1889: 14–15) te poglavito u radu *Istorija hrvatkoga pravopisa latinskijem slovima* (Djela JAZU, knjiga IX., 1889.) u kojem je na osnovi glasova u hrvatskim latiničnim knjigama od 15. st. do preporodnoga doba utvrdio kako je pravopis, uz obilježje nedosljednosti i neuređenosti, bio uglavnom fonološki (Hrvatski biografski leksikon. Maretić, Tomislav (Tomo), <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=12094>, pristupljeno 20.8.2023.)

jezičnih razloga za odbacivanje fonološkog pravopisa. Na vladin službeni zahtjev vukovac Ivan Broz piše *Hrvatski pravopis* kojim u hrvatsku jezičnu praksu unosi fonološka načela, otprilike ona ista koja je u Srba uveo Karadžić još 1818. godine svojim *Srpskim rječnikom* (Brozović, 1985: 10). Pravopis je objavljen 1892. godine te je propisan kao obvezni udžbenik u školama.⁹ Iako je na pojedinim mjestima odstupio od Karadžićeva pravopisa u prilog etimološkom pravopisu¹⁰ i time pokazao da „granica između dviju suprotstavljenih pravopisnih koncepcija, fonološke i morfonološke, u izvedbi ne može biti ni približno oštra kao u načelu (Samardžija, 2001: 33), Brozovim je pravopisom zadan konačan udarac dotadašnjem etimološkom pravopisu i starim oblicima u jeziku hrvatske književnosti (Jonke, 1971: 85).

Sukob dviju koncepcija o jeziku i pravopisu završio je devedesetih godina, a pobjedu su iznijeli hrvatski vukovci. Maretićevom *Gramatikom i stilistikom*, Brozovim *Hrvatskim pravopisom* te Broz-Ivekovićevim *Rječnikom hrvatskoga jezika* ostvaren je vukovski zaokret u standardizaciji hrvatskoga jezika. Tim su normativnim priručnicima hrvatski vukovci dali značajan doprinos oblikovanju hrvatskoga jezičnog standarda na novoštokavskoj osnovici te proveli konačnu standardizaciju hrvatskoga jezika na prijelazu dvaju stoljeća. Njihova je standardnojezična i pravopisna koncepcija obilježila kraj 19. te gotovo cijelo 20. stoljeće.¹¹

⁹Za vrijeme Brozova života pravopis je doživio još dva izdanja, a nakon njegove smrti sljedeća je četiri izdanja priredio Dragutin Boranić (Jonke, 1971: 196).

¹⁰Broz je, navodi Nataša Bašić (1992: 39–40), u pojedinim slučajevima radi čuvanja jasnoće riječi pribjegao morfonologiji, primjerice u pisanju suglasničkih skupina *ds* (*odsjeći*), *dst* (*gospodstvo*), *dsk* (*gradski*), *tst* (*hrvatstvo*), *tsk* (*bratski*), *đc* (*žedca*), u pisanju suglasničkih skupina *dc*, *dč*, *tc*, *tč* u riječima kojima bi se teško ili nikako razabralo značenje kad bi se napisale fonološki, u pisanju suglasničke skupine *dšt* u složenicama (*odštetiti*, *kadšto*) i sl.

¹¹Ham (2006: 163) navodi kako „u 20. st. ne postoje suprotstavljene filološke škole pa ne postoje ni gramatike načelno suprotstavljenih normativnih rješenja budući da je normizacija u 19. st. završena pobjedom hrvatskih vukovaca i potiskivanjem suprotstavljene im zagrebačke škole.“ Maretićevska se norma u gramatičkim priručnicima gotovo cijelo 20. stoljeće „ne odmiče od štokavštine novih oblika pa su razlike među gramatikama pojedinačne, a ne načelne razlike“ (Ham, 2006: 163).

3. Život i rad Ivana Bojničića

3. 1. Mjesto Ivana Bojničića u hrvatskoj historiografiji

Ivan pl. Bojničić (Valpovo, 24. prosinca 1858. – Zagreb, 11. lipnja 1925.) hrvatski je povjesničar i arhivist podrijetlom iz stare hrvatske plemićke obitelji.¹² Pučku školu i niže razrede gimnazije pohađao je u Osijeku, a više razrede gimnazije završio u Budimpešti gdje je potom upisao studij prava i filozofije.¹³ Već se u mladosti počeo zanimati za historijsku struku,¹⁴ a ubrzo su njegov znanstveni i stručni interes zaokupila najraznovrsnija kulturnohistorijska područja kao što su politička povijest, historijski folklor, progoni vještica, nakit, moda, život dama u prošlosti, heraldika, sfragistika, diplomatika, genealogija, numizmatika, arheologija, povijest plemstva itd. (Matijević, 2008: 571). U Zagreb je došao početkom 1879. godine kada ga je ban Ivan Mažuranić imenovao pristavom (nižim činovnikom) u Arheološkom odjelu Narodnog muzeja u Zagrebu, a ubrzo postaje tajnikom Hrvatskoga arheološkog društva. Bio je izvrstan poznavatelj i ljubitelj umjetnosti, stoga je izabran i za tajnika Društva umjetnosti, a kasnije postaje njegovim potpredsjednikom.¹⁵ Zaslužan je za priređivanje važnih umjetničkih izložbi u Zagrebu (prva međunarodna izložba u glavnom hrvatskome gradu 1891., izložba djela ruskog umjetnika Vasilija V. Vereshchagina 1897.), kao i za uređenje hrvatskog historijskog odjela na milenijskoj izložbi u Budimpešti 1896. godine¹⁶ (Matijević, 2008: 570–571).

Kao lojalan intelektualac i priznati stručnjak Bojničić je imao jaku potporu političkog režima (Šimetin Šegvić, 2020: 323).¹⁷ Bio je jedan od kreativnih kulturnih predvodnika i organizatora spreman na suradnju s režimom, stoga je zaslužio banovu naklonost (Šimetin Šegvić, 2020: 447). Na prijedlog

¹²Plemićka obitelj Bojničić rodom potječe iz Plavna u Kninskoj županiji. Tijekom 14. st. obitelj je na ušću rijeke Zrmanje posjedovala grad Bojnik, prema kojemu se i naziva. Nakon osmanlijskog osvajanja Knina 1522. obitelj Bojničić doseljava u tadašnju Slavoniju (Matijević, 2008: 596).

¹³Diplomirao je 1880. disertacijom na mađarskom jeziku s temom *Krivotvorenje isprava u srednjem vijeku* (Laszowski, 1926: 2).

¹⁴Bojničić je još kao student službovao u Mađarskom narodnom muzeju u Budimpešti (od 1877. do 1879.), prvo kao vježbenik u Arheološkom odjelu, a potom kao skriptor u knjižnici te referent za starinske spomenike i numizmatiku (Matijević, 2008: 570).

¹⁵Dvije je godine Bojničić uređivao *Glasnik Društva za umjetnost i umjetni obrt* (1886. – 1888.), tada jedini časopis za umjetnost u Hrvatskoj, ali i na širem području jugoistočne Europe (Matijević, 2008: 570).

¹⁶Tom je prigodom napisao kratku povijest Hrvata koja je poslužila kao uvod u hrvatski katalog izložbe (Matijević, 2008: 571).

¹⁷U kraćem je razdoblju Bojničić bio aktivan na političkoj sceni kao zastupnik Narodne stranke koja je podupirala bana Khuena-Héderváryja (mađaroni) te zastupnik đakovačkoga vanjskog kotara u hrvatskome Saboru (od 1887. do 1889.). Nakon isteka saborskoga mandata još je nekoliko godina bio izvjestitelj mađarskoga brzojavnog ureda za hrvatski Sabor (Matijević, 2008: 573).

Ivana pl. Kukuljevića Sakcinskog ban Dragutin grof Khuen-Héderváry imenovao ga je 1885. članom povjerenstva za uređenje Kraljevskoga zemaljskog arhiva u Zagrebu (danas Hrvatski državni arhiv),¹⁸ a 1892. postaje njegovim ravnateljem obnašajući tu dužnost sve do smrti: „On je dugo vremena proživio na tom položaju i može se reći do kraja nesmetan a najveće vrijeme s jakom potporom političkog režima, što je za uvjete njegove naučne produkcije bilo od presudnog značaja“ (Matasović, 1925: 357).¹⁹ Svojim je djelovanjem Bojničić ostavio dubok trag u hrvatskoj arhivistici te „u istinu zemalj. arhiv digao do zamjerne visine i učinio ga poznatim svijetu“ (Laszowski, 1926: 5). Na njegov je poticaj 1899. pokrenut *Vjestnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva* (kasnije *Vjesnik Kraljevskog državnog arkiva u Zagrebu*) koji je uređivao više od dvadeset godina. U njemu je objavio svoje brojne radove koji su važan izvor za istraživanje povijesti plemstva (vidi Majnarić, 2006). Najvažnije i najpoznatije Bojničićevo znanstveno djelo *Der Adel von Kroatien und Slavonien* objavljeno je u Nürnbergu 1899. godine. U njemu je kritički obradio preko dvije tisuće plemićkih porodica čime je dokazao postojanje autohtonog hrvatskog plemstva te zadao težak udarac mađarskim povjesničarima koji su tvrdili da u Hrvatskoj i Slavoniji postoje samo ugarski plemići hrvatskoga etničkoga podrijetla (Matijević, 2008: 572).²⁰ Za svoj znanstveni i stručni rad Bojničić je odlikovan hesenskim *Redom Filipa Velikodušnoga* (1896.) i srbijanskim *Redom sv. Save III. stepena* (1901.), a primio je i posebno priznanje od cara i kralja Franje Josipa I. (1902.). Budući da su njegove stručne kvalifikacije bile poznate i izvan Hrvatske, mađarsko ga je Etnografsko društvo 1889. proglasilo svojim referentom za Hrvatsku (Matijević, 2008: 571). Svojim je istraživanjima i radom Bojničić dao značajan doprinos hrvatskoj povijesti i arhivistici zbog čega mu pripada važno mjesto u hrvatskoj historiografiji.

¹⁸Arhiv, koji se dotada nalazio u prizemlju banske palače na Markovu trgu, Bojničićevom je zaslugom preseljen u istočno krilo novosagrađene Sveučilišne knjižnice na Marulićevu trgu (Matijević, 2008: 571).

¹⁹Također je odlukom bana Khuena-Héderváryja Bojničić 1901. imenovan članom Vještačkog povjerenstva za autorska prava, a 1910. odlukom bana Nikole pl. Tomašića postaje i članom Povjerenstva za čuvanje umjetničkih i historičkih spomenika u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji za razdoblje od 1911. do 1915. godine (Matijević, 2008: 571).

²⁰Bartol Zmajčić, stručnjak s područja pomoćnih povijesnih znanosti, navodi da je to djelo „najpodpuniji zbornik grbova hrvatskih plemićkih obitelji (...) ima veliku vrijednost, jer je u njemu skupljeno oko 80% svih do danas poznatih grbova hrvatskog plemstva, pa je svakomu izpitivaču hrvatske heraldike bezuvjetno potrebno kao najvažnije pomagalo (...)“ (navedeno u Galović, 2013: 3).

3. 2. Filološka djelatnost Ivana Bojničića

Osim historiografskom djelatnošću Bojničić se bavio filološkim, prevoditeljskim i nastavnim radom. Bio je čovjek visoke i svestrane naobrazbe, a uz svoj je hrvatski (materinski) jezik poznao još njemački, mađarski, francuski, talijanski i španjolski (Laszowski, 1926: 12). Napisao je brojne znanstvene, stručne i popularne radove na hrvatskom, mađarskom i njemačkom jeziku koji su objavljivani u raznim zbornicima, novinama i časopisima, od kojih je neke i uređivao²¹ (vidi Laszowski, 1926: 6–12). Obdaren dobrim publicističkim i novinarskim osobinama, objavljivao je zanimljive podlistke i eseje, a pored toga bavio se prevođenjem znanstvene literature²² (Matijević, 2008: 572). Tijekom nastavnčkog djelovanja, koje je započeo 1882. na Mudroslovnom (Filozofskom) fakultetu Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu,²³ prvo kao lektor mađarskoga jezika, a potom kao izvanredni sveučilišni profesor (od 1910. do 1922.), bavio se pisanjem i objavljivanjem *Gramatike mađarskoga jezika* (1888., ²1896., ³1905., ⁴1912.)²⁴ o kojoj će nešto više biti rečeno u sljedećem poglavlju ovoga rada. Kao osvjedočeni prijatelj umjetničkoga stvaranja Bojničić se nerijetko znao latiti pera da bi intelektualnoj javnosti predstavio dobru suvremenu književnost i kvalitetno umjetničko djelo, a redovito je posjećivao „Kazališnu kavanu“, okupljalište mladih umjetnika i boema, gdje je prijateljevao s cijelim naraštajem zagrebačkih književnika i glumaca (Matijević, 2008: 572): „No Dr. Bojničić bio je u punom smislu i blagorodni gospodin, plemić u sadržajnom etičkom smislu, susretljiv i nezavidan, otvoren i pristupačan bez rezerve, poštujući i promičući i mogućnosti tuđega rada i nastojanja (...)“ (Matasović, 1925: 357).²⁵ Zbog profinjenog duha te ljubavi prema

²¹Bojničić je bio urednikom časopisa *Kroatische Revue* (1882. i 1887.), *Glasnik društva umjetnosti* (1882. – 1884.), *Vjesnik Kr. hrv.-slav. dal.- zem. arhiva* (1899. – 1920.), *Vjesnik kr. državnog arhiva u Zagrebu* (1925., prvo godište dovršio Emilij Laszowski) te časopisa *Prosvjetna biblioteka* (1917. – 1924.) (Laszowski, 1926: 5) u kojemu su objavljena djela uglednih svjetskih i domaćih autora (vidi Matijević, 2008: 572–573).

²²Najpoznatiji su mu prijevodi Klaićevih djela *Geschichte Bosniens* (Leipzig, 1885.) i *Slavonien im XII-XIII Jahrhundert* (Zagreb, 1887.) te Tomašićeva djela *Fundamentes des Staatsrechtes des Königreiches Kroatien* (Zagreb, 1918.) (Matijević, 2008: 572).

²³Iste je godine Bojničić imenovan službenim tumačem za mađarski jezik kod zagrebačkog Kraljevskoga sudbenog stola i Kraljevskoga kotarskog suda (Matijević, 2008: 570).

²⁴U prvim je dvama izdanjima (1888., ²1896.) gramatika naslovljena *Gramatika magjarskoga jezika*, u trećem (³1905.) *Slovnica mađarskoga jezika*, a u četvrtom (⁴1912.) *Gramatika mađarskoga jezika*.

²⁵U Budimpešti je Bojničić prijateljevao s mađarskim učenjakom Pulszkyjem koji ga je upoznao sa slobodnim zidarstvom i uveo u budimpeštansku ložu Korvin Matyas (Matasović, 1925: 356). Po povratku u Zagreb Bojničić osniva slobodnozidarsku ložu Hrvatska vila (1892.), a od 1912. djeluje kao član lože Ljubav bližnjega (isto.). Također je bio začasni član Hrvatskoga starinarskog društva u Kninu te jedan od prvih članova družbe Braća hrvatskog zmaja u Zagrebu (Matijević 2008: 571).

književnosti i umjetnosti Bojničića se doista može nazvati jednim *schönggeistom* u punom smislu riječi (vidi Matasović, 1925: 357).

4. Gramatika mađarskoga jezika (1888., ²1896., ³1905., ⁴1912.)

Kao izvrstan poznavatelj mađarskoga jezika Bojničić piše *Gramatiku mađarskoga jezika* koja iz tiska izlazi 1888. godine u Zagrebu nakon čega doživljava nekoliko izdanja. Riječ je o gramatici mađarskoga jezika pisanoj hrvatskim jezikom, odnosno „prvoj gramatici toga jezika u Hrvatskoj koja je naraštajima gimnazijalaca bila (jedinim?) školskim priručnikom za učenje mađarskoga jezika“ (Mlikota, Čipanj Banja, 2022: 344). Preuzimajući Bojničićevu bibliografiju od Laszowskog, Matijević (2008: 576) u obljetničkom tekstu iznosi podatak da je gramatika nakon prvoga izdanja imala još sedam, dakle ukupno osam, a godinama bilježi samo četiri izdanja (1888., ²1896., ³1905., ⁴1912.). Godine tiskanja preostala četiri izdanja nisu poznate,²⁶ stoga se pretpostavlja da su ona slijedila nakon posljednjeg godinom zabilježenoga izdanja, dakle nakon 1912. godine (Mlikota, Čipanj Banja, 2022: 347). Gramatiku je godinu dana nakon prvog objavljivanja Odjel za bogoštovlje i nastavu nagradio i proglasio udžbenikom, no njezino je drugo i treće izdanje negativno ocijenjeno u *Nastavnom vjesniku*, službenom glasilu istoga Odjela (Mlikota, Čipanj Banja, 2022: 345–346, 350). Kritičar Dejan Mihajlović njezinom je drugom izdanju uputio brojne prigovore koji su se, između ostaloga, odnosili i na Bojničićevo nazivoslovlje. U predgovoru trećega izdanja Bojničić se osvrnuo na Mihajlovićevu kritiku pojašnjavajući: „Nisam filolog, već historičar, što bi i onaj kritičar mogao znati, a napisao sam svoju slovnice prije dvadeset godina; nitko se dakle ne može čuditi tomu, što mi tada još nije bila poznata najnovija hrvatska i mađarska terminologija“ (navedeno u Mlikota, Čipanj Banja, 2022: 346). Zamjetno je da jedino treće izdanje u naslovu ima naziv *slovnica*, dok ostala izdanja nose naslov *gramatika*. Prvi je naziv karakterističan nazivlju zagrebačkih slovničara, a drugi vukovskom (vidi Ham, 2006: 70, 127). Iako tvrdi da nije upoznat s najnovijom hrvatskom terminologijom, Bojničićevo je nazivlje iz prvoga (i drugoga) izdanja priručnika²⁷ podudarno s nazivima koje bilježe njegovi prethodnici, odnosno zagrebački slovničari. Naziv *slovnica* Bojničić je zasigurno mogao uočiti u svojim prethodnika jer je on od Babukićeve *Osnove slovnice slavjanske narčja ilirskoga* (1836.) do Maretijeve *Gramatike hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1899.) gotovo

²⁶Mađarski izvori također ne navode točan broj njezinih izdanja niti godine objavljivanja pojedinih (vidi Mlikota, Čipanj Banja, 2022: 346–347).

²⁷Prvo i drugo izdanje nazivoslovno su ujednačeni, kao i treće i četvrto (Mlikota, Čipanj Banja, 2022: 352).

sasvim potisnuo naziv *gramatika* (vidi Tafra, 1993b: 114). Iako je nastalo nakon smjene filoloških škola, odnosno nakon objavljivanja Maretićeve *Gramatike i stilistike* te *Gramatike hrvatskoga jezika*, u naslovu trećega izdanja Bojničić bilježi naziv *slovnica* čime je, dakle, bliži hrvatskoj nazivoslovnoj tradiciji, nego nazivlju hrvatskih vukovaca. Ipak, ostalo gramatičko nazivlje u njemu razlikuje se od onoga iz prethodnih izdanja. U njemu autor pojedina tradicijska nazivoslovna rješenja zamjenjuje vukovskim, a ista bilježi i u četvrtome izdanju u čijem naslovu opet bilježi naziv *gramatika*. Uzrok Bojničićeve nazivoslovne mijene u naslovu trećega izdanja možda je bila upravo Mihajlovićeva kritika. Budući da je treće izdanje objavljeno neposredno nakon smjene filoloških škola, odnosno nastajalo u vrijeme brojnih rasprava i sukoba između zagrebačke filološke škole i škole hrvatskih vukovaca, autor se našao u nezahvalnom položaju. S jedne strane postoji nazivlje koje je ukorijenjeno u hrvatski nazivoslovni sustav, dok se s druge strane u normativnim priručnicima hrvatskih vukovaca javlja novo nazivlje. Može se zaključiti kako su jezični prijepori dviju filoloških škola s kraja 19. stoljeća u hrvatsko jezikoslovlje unijeli nemir, što se osim na praktičnoj uporabi jezika, odrazilo i na njegovu opis, dakle i u nazivoslovnome sustavu.

Za potrebe ovoga rada proučeno je prvo (1888.) i četvrto (1912.) izdanje priručnika. Oba započinju uvodom u kojemu Bojničić iznosi kratak pregled povijesti mađarskoga književnoga jezika opisujući najvažnije događaje koji su utjecali na njegovo stvaranje i razvoj (vidi Bojničić, 1888: 3–6; 1912: 3–7). Prvo se izdanje sastoji od jedanaest gramatičkih dijelova, *čitanke* u kojoj su zapisana *štiva u prozi* i *pjesme* (vidi Bojničić, 1888: 115–125), mađarsko-hrvatskog te hrvatsko-mađarskog rječnika (vidi Bojničić, 1888: 126–174), dok četvrto izdanje ima nešto više poglavlja. U njemu Bojničić (1912: 138–142) jedanaesti dio upotpunjuje poglavljem *Tvorenje riječi izvođenjem* te dodaje dvanaesti dio u kojem popisuje riječi koje su Mađari preuzeli iz slovenskih jezik (vidi Bojničić, 1912: 143–145), a zatim u poglavlju *Štiva*, kao i u prvome izdanju, donosi prozne i pjesničke tekstove na mađarskom jeziku (vidi Bojničić, 1912: 146–191). Također prije posljednjeg poglavlja, odnosno spomenuta dva rječnička popisa, u četvrtom izdanju bilježi još tri *dodatka*: *Skupine riječi*, *Nekoliko razgovora* te *Izabrane mađarske poslovice* (vidi Bojničić, 1912: 192–217). U obama izdanjima nakon teorijskog dijela i objašnjenih pravila Bojničić donosi tekstove na mađarskom i hrvatskom jeziku za *vježbanje*, odnosno primjenu gramatičkih pravila. Osim navedenoga, prvo i četvrto izdanje priručnika razlikuju se u uporabi gramatičkoga nazivlja. U sljedećem će poglavlju biti analizirani nazivi za vrste riječi, kao i nazivi u potkorpusu imenskih riječi i nazivi u glagolskom potkorpusu iz obaju izdanja priručnika.

5. Hrvatska nazivoslovna rješenja u gramatičkom priručniku Ivana Bojničića

Iako se u hrvatskom jezikoslovlju dugo smatralo da je gramatičko nazivlje nastalo uglavnom u 19. stoljeću, Adela Ptičar (1992: 155) svojim istraživanjima utvrđuje da se hrvatsko jezikoslovno nazivlje sustavno počelo stvarati u 18. stoljeću. Hrvatski su gramatičari, pravopisci i leksikografi svjesno gradili jedinstveno gramatičko nazivlje hrvatskoga jezika s ciljem lakše znanstvene i kulturne komunikacije (Lewis, Štebih, Vajs, 2006: 194). U 18. stoljeću, tzv. *zlatnom dobu kajkavštine*, dolazi do pokušaja nazivoslovnog ujednačavanja u kajkavskom i štokavskom književnom jeziku, a kajkavski su gramatičari posebno zaslužni za izgradnju hrvatskoga nazivoslovlja jer su nerijetko bili *terminološki inovatori* (Lewis, Štebih, Vajs, 2006: 193–194). Pojedini nazivi, koji su i danas dijelom hrvatskog standardnoga nazivlja, primjerice *pravopis*, *prijedlog*, *samoglasnik* i *veznik*, pojavili su se u 18. stoljeću, i to u kajkavskih, a tek kasnije u štokavskih i čakavskih autora. Kako bi se uočio kontinuitet hrvatskog gramatičkog nazivoslovlja, odnosno pokazalo da su zagrebački slovničari uistinu poznavali i slijedili nazivoslovnu tradiciju koja im prethodi, u središnjem dijelu ovoga rada njihovo će nazivlje biti uspoređeno s rezultatima dosadašnjih istraživanja povijesnoga gramatičkoga nazivlja kajkavskog korpusa (usp. Brlobaš, Vajs, 2007; Lewis, Štebih, Vajs, 2004; Lewis, Štebih, Vajs, 2006; Ptičar, 1992; Ptičar, 2006; Raguž, 1980./81.). U obzir će se, dakle, uzeti nazivlje koje rabe kajkavski autori Antun Rajsp u *Nemškoj gramatici*²⁸ (1772.), Antun Rožić u *Pervim temeljiima*²⁹ (1821.), Josip Đurkovečki u gramatici *Kroatisch-slawische Sprachlehre*³⁰ (1826.) te Ignac Kristijanović u gramatici *Grammatik der kroatischen Mundart*³¹ (1837.), kao i nazivlje iz kajkavske gramatike *Anleitung zur deutschen Sprache*³² (1780.) te kajkavskih pravopisnih priručnika *Kratki navuku za pravopisanje horvatsko za potrebnost narodnih škol*³³ (1779.), *Napučenje vu horvatsko pravopisanje*³⁴ (1780.) te *Napučenje za horvatski prav čteti i pisati* (1808.).³⁵

²⁸Riječ je o gramatici njemačkoga jezika pisanoj hrvatskim kajkavskim književnim jezikom (Lewis, Štebih, 2004: 110).

²⁹Riječ je o gramatici latinskoga jezika pisanoj hrvatskim kajkavskim književnim jezikom (Brlobaš, Vajs, 2007: 1).

³⁰Riječ je o gramatici hrvatskog kajkavskoga književnog jezika pisanoj kontrastivno, hrvatskim kajkavskim književnim jezikom i njemačkim jezikom (Lewis, Štebih, 2004: 112–113).

³¹Riječ je o gramatici hrvatskog kajkavskoga književnog jezika pisanoj njemačkim jezikom (Lewis, Štebih, 2004: 113).

³²Riječ je o gramatici njemačkoga jezika pisanoj hrvatskim kajkavskim književnim jezikom čiji autor nije utvrđen (Lewis, Štebih, 2004: 111).

³³Riječ je o prvom *pravom* (kajkavskom) pravopisnom priručniku hrvatskoga jezika (Ptičar, 1990: 231–232).

³⁴Riječ je o pretisku *Kratkoga navuka* (Ptičar, 1990: 233).

³⁵Riječ je o kajkavskom pravopisnom priručniku koji, iako je tiskan početkom 19. stoljeća, konceptijski i jezično pripada 18. stoljeću (Ptičar, 1992: 153).

Smatrajući da je sustavno uspostavljanje gramatičke terminologije temelj svakoga znanja i svake znanosti (Kolenić, 2006: 158), hrvatski su se jezikoslovci oslanjali na gramatičarsku tradiciju koja im prethodi. Zagrebački slovničari nerijetko su preuzimali jezikoslovne nazive nastale u kajkavskom književnom jeziku te ih nadograđivali. Bojničićevo gramatičko nazivlje u ovome će radu biti uspoređeno nazivoslovnim rješenjima koja bilježe glavni predstavnici zagrebačke filološke škole, Vjekoslav Babukić u *Osnovi slovnice slavjanske narječja ilirskoga*³⁶ (1836.) i *Ilirskoj slovnici* (1854.), Antun Mažuranić u *Slovnici Hèrvatskoj za gimnazije i realne škole*³⁷ (1859.) te Adolfo Veber u *Slovnici hèrvatskoj za srednja učilišta*³⁸ (21873.). Također će se u obzir uzeti *Grammatica della lingua slava (illirica)*³⁹ (1873., 21878.) Dragutina Parčića, jednog od posljednjih gramatičara zagrebačke filološke škole (Morić-Mohorovičić, 2015: 25). Premda je pisana talijanskim jezikom, u njoj su naznačeni hrvatski nazivi u naslovima većih poglavlja.⁴⁰ Nazivlje iz četvrtog izdanja Bojničićeva priručnika također će biti uspoređeno s Mareticevim nazivljem iz *Gramatike i stilistike* (1899.) te drugoga izdanja *Gramatike hrvatskoga jezika za niže razrede srednjih škola* (1901.).⁴¹

³⁶Dalje u radu naslov *Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga* kratim u *Osnova slovnice*.

³⁷Dalje u radu naslov *Slovnica Hèrvatska za gimnazije i realne škole* kratim u *Slovnica Hèrvatska*.

³⁸Dalje u radu naslov *Slovnica hèrvatska za srednja učilišta* kratim u *Slovnica hèrvatska*.

³⁹Dalje u radu naslov *Grammatica della lingua slava (illirica)* kratim u *Grammatica*.

⁴⁰Također će se u obzir uzeti i Parčićeva gramatika koja hrvatskim jezikom opisuje sustav talijanskoga jezika. Ona je ostala u rukopisu, a čuva se u Biskupskom arhivu u Krku (Morić-Mohorovičić, 2015: 26).

⁴¹Cjeloviti naslov gramatike glasi: *Gramatika hrvatskoga jezika za niže razrede srednjih škola. Glasovi. Oblici. Rečenica. Sintaksa.*, a dalje ga u radu kratim u *Gramatika hrvatskoga jezika*.

5. 1. Nazivi u korpusu promjenjivih vrsta riječi

5. 1. 1. Imenice

U Tablici 1. donose se hrvatski nazivi koje u imeničkom potkorpusu Bojničić rabi u metajeziku prvoga i četvrtoga izdanja *Gramatike mađarskoga jezika*.

Tablica 1. **Imeničko nazivlje.**

<i>Gramatika (1888.)</i>	<i>Gramatika (1912.)</i>
samostavnik, jednoslovčani samostavnici, sklonidba ili deklinacija, spol ili rod, jednina, množina ili plural, padež, nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, posjedovni genitiv, spolnik.	imenica, jednosložne imenice, sklonidba (sklonitba) ili deklinacija, rod, jednina, množina ili plural, padež, nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, posesivni ili prisvajajući genitiv, član.

U prvome izdanju priručnika Bojničić imenice naziva *samostavnicima*. Naziv je potvrđen u nazivoslovnome sustavu zagrebačkih slovničara koji sinonimično rabe nazive *samostavno ime*⁴² i *samostavnik*. Babukić u *Osnovi slovnice* (1836: 15–16) rabi samo prvi, dok u *Ilirskoj slovnici* (1854: 164), kao Mažuranić (1859: 31–32) i Parčić u rukopisnoj gramatici (Morić-Mohorovičić, 2016: 71), bilježi oba naziva. Osim naziva *samostavnik* Parčić u svojoj *Grammatici* bilježi i naziv *imenica* (Morić-Mohorovičić, 2016: 71). U Vebera (1873: 25) je potvrđen samo jednorječni naziv *samostavnik*, stoga je Bojničić najbliži njegovu nazivoslovnome sustavu. U četvrtom izdanju Bojničić mijenja naziv za vrstu riječi te rabi naziv *imenica* koji je potvrđen u Mareticevim gramatikama (1899: 446–451; 1901: 30–61), stoga se može zaključiti da se Bojničić u pogledu naziva za ovu vrstu riječi prilagodio vladajućoj vukovskoj normi i njihovu nazivoslovnome sustavu (vidi Ham, 2006: 127).⁴³ Također u prvome izdanju navodi *jednoslovčane samostavnike* (Bojničić, 1888: 28) koje u četvrtome izdanju naziva *jednosložnim imenicama* (Bojničić, 1912: 39).⁴⁴ Naziv *jednoslovčani* potvrđen je u

⁴²Naziv *samostavno ime* potvrđen je u nazivoslovnome sustavu 18. stoljeća, primjerice u Relkovića (1767.), Rajspa (1772.), *Kratkome navuku za pravopisanje horvatsko za potrebnost narodnih škol* (1779.), gramatici *Anleitung zur deutschen Sprache* (1780.) te kajkavskom pravopisnom priručniku *Napučenje vu horvatsko pravopisanje* (1780.) (vidi Lewis, Štebih, Vajs, 2006: 188; Ptičar, 1992: 155). Također ga rabe Rožić (1821.), Đurkovečki (1826.) i Kristijanović (1837.) u svojim gramatikama (vidi Brlobaš, Vajs, 2007: 12).

⁴³Iako je naziv *imenica* potvrđen u nazivoslovnoj tradiciji, odnosno Parčićevoj *Grammatici* koja prethodi Bojničićevoj, polazim od pretpostavke da Bojničić u četvrtome izdanju priručnika naziv bilježi po uzoru na Maretica budući da ga u prvome izdanju ne rabi (čak ni kao sinonimičan naziv bilježen u zagradi).

⁴⁴U prvome izdanju također bilježi nazive *jednoslovčani* i *višeslovčani korijen glagola* (vidi Bojničić, 1888: 79, 83), dok u četvrtome izdanju rabi nazive *jednosložni* i *višesložni korijen glagola* (vidi Bojničić, 1912: 96, 102).

nazivoslovnome sustavu zagrebačkih slovničara (vidi Mažuranić, 1859: 16; Veber, 1873: 29), a naziv *jednosložni* u vukovskom (vidi Maretić, 1899: 177).

Promjena oblika imenica, odnosno imenskih riječi, u oba je Bojničićeva priručnika potvrđena nazivima *sklonidba* i *deklinacija*. Prvi je naziv potvrđen u Mažuranića (1859: 36–46) i Parčića (Morić-Mohorovičić, 2016: 72), a drugi u Vebera (1873: 27–29).⁴⁵ Maretić (1899: 133; 1901: 31) rabi naziv *sklanjanje*, koji je također potvrđen u Babukićevoj *Osnovi slovnice* (1836: 18–20),⁴⁶ stoga se može zaključiti da Bojničić u ovome slučaju ne preuzima Maretićevo nazivlje. Iako bilježe različite nazive za promjenu oblika imenskih riječi, svi spomenuti autori rabe glagol *sklanjati*. Unatoč tomu, Bojničić glagol *sklanjati* u prvome izdanju bilježi svega dva puta: „Sklañati (deklinovati) reći će mijeñati sklonive riječi“ (Bojničić, 1888: 22); „Pridavnici sklañaju se u mađarskome jeziku po istim pravilima kao samostavnici“ (Bojničić, 1888: 45), a u četvrtom izdanju jedanput: „Pridjevi sklanjaju se u mađarskom jeziku po istim pravilima kao imenice“ (Bojničić, 1912: 59). U oba izdanja rabi glagol *deklinovati*, koji ne nalazi potvrdu u zagrebačkih slovničara, kao ni u Maretića, dok u prvome izdanju na nekoliko mjesta rabi glagol *deklinirati*, koji je potvrđen u Vebera (1873: 27–28).

Gramatičku kategoriju roda u imenica (imenskih riječi) Bojničić u prvome izdanju priručnika naziva *spolom* i *rodom*: „U mađarskome jeziku nema razlike spola. Sva stvarna imena (névszók) istoga su spola“ (Bojničić, 1888: 9); „Samostavnici su u mađarskome jeziku svi istoga roda“ (Bojničić, 1888: 22). Sinonimičnom uporabom tih naziva najbliži je Parčiću koji u rukopisnoj gramatici također bilježi oba naziva (Morić-Mohorovičić, 2016: 72). Naziv *spol* u značenju roda potvrđen je u kajkavskoj nazivoslovnoj tradiciji, primjerice u Belostenčevu rječniku *Gazophylacium illyrico-latinum*⁴⁷ (1740.) (Lewis, Štebih, Vajs, 2006: 193), Rajsposvoj *Nemškoj gramatici* (1772.), kajkavskom pravopisnom priručniku *Kratki navuk za pravopisanje horvatsko za potrebnost narodnih škol* (1779.), gramatici *Anleitung zur deutschen Sprache* (1780.), *Napučenju za horvatski prav četeti i pisati* (1808.) te gramatikama Antuna Rožića (1821.) i Josipa Đurkovečkog (1826.) (vidi Lewis, Štebih, Vajs, 2006: 188). Zagrebački slovničari često su preuzimali nazivoslovna rješenja svojih prethodnika, pa je tako i naziv *spol* postao dijelom njihova nazivoslovnoga sustava (vidi Babukić, 1836: 16; 1854: 166;

⁴⁵Mažuranić i Parčić bilježe *sklonitba*. Bojničić, pak, u oba izdanja rabi naziv *sklonidba*, dok u četvrtome izdanju na nekoliko mjesta bilježi i *sklonitba* (vidi Bojničić, 1912: 27, 83, 287).

⁴⁶Babukić u *Ilirskoj slovnici* (1854: 198–200) za promjenu oblika imenskih riječi rabi naziv *sklonjenje*.

⁴⁷Cjeloviti naslov rječnika glasi: *Gazpohylacium seu latino-illyricorum onomatum aerarium*. Rječnik je većim dijelom napisan u 17. stoljeću, a sastoji se od latinsko-kajkavskog (oko 40 000 natuknica) i kajkavsko-latinskog dijela (oko 25 000 natuknica) (Lewis, Štebih, 2004: 109–110).

Mažuranić, 1859: 32; Veber, 1873: 26). U četvrtom izdanju priručnika Bojničić, pak, bilježi: „U mađarskom jeziku nema razlike roda. Sve imenice istoga su roda“ (Bojničić, 1912: 11). Naziv *rod* potvrđen je u Maretića (1899: 133–178; 1901: 31) te je dijelom nazivoslovnoga sustava hrvatskih vukovaca (vidi Ham, 2006: 127). Budući da u četvrtom izdanju izostavlja naziv *spol* te isključivo rabi naziv *rod*, može se zaključiti da Bojničić radi odmak od hrvatske nazivoslovne tradicije te slijedi Maretića i njegovo gramatičko nazivlje.

Za gramatičku kategoriju broja u imenica (imenskih riječi) Bojničić u oba izdanja bilježi naziv *jednina* te sinonimne nazive *množina* i *plural*. Primjerice, u prvome izdanju bilježi: „Riječi, koje u akuzativu iznimno imaju –at, dobivaju u pluralu –ak“ (Bojničić, 1888: 25), no već na sljedećim stranicama navodi: „U mađarskome ima mnogo samostavnika, koji se u akuzativu jednine i u množini ne slažu potpuno sa navedenim glavnim pravilima“ (Bojničić, 1888: 28). *Plural* za množinu potvrđen je u Vebera (1873: 36–38) koji za latinske uzore ne predlaže hrvatska rješenja, pa tako razlikuje *singular* i *plural*,⁴⁸ dok preostala dva naziva (*jednina* i *množina*)⁴⁹ potvrdu nalaze u nazivoslovnoj tradiciji, odnosno Parčićevoj rukopisnoj gramatici (Morić-Mohorovičić, 2016: 72), ali i Maretićevu nazivoslovlju (vidi Maretić, 1889: 136; 1901: 31). Ostali zagrebački predstavnici za jedninu i množinu rabe nazive *jedinobrojnik* i *višebrojnik* (Babukić u *Osnovi slovnice*), *broj jedinstveni* i *broj množtveni* (Babukić u *Ilirskoj slovnici*) te *jednbroj* i *višebroj* (Mažuranić).

Budući da opisuje mađarski jezik, Bojničić u oba izdanja navodi samo četiri *padeža*: *nominativ*, *genitiv*, *dativ* i *akuzativ*. Naziv *padež* prvi je upotrijebio Vuk Karadžić, a u Hrvata Vjekoslav Babukić u *Osnovi slovnice*, nakon čega on postaje dijelom hrvatskog gramatičkog nazivlja (Tafra, 1993a: 79). Nazivi *padeža* potvrđeni su u zagrebačkih slovničara,⁵⁰ kao i u Maretića (1899: 519–555; 1901: 31). Babukić, Mažuranić i Parčić u svojim slovnica bilježe i hrvatske nazive *padeža*,⁵¹ a budući da ih Bojničić izostavlja, njegovo je nazivlje najbliže Veberovu. U prvome izdanju priručnika na jednome mjestu bilježi i *posjedovni genitiv* pojašnjavajući da takav genitiv u mađarskome jeziku naznačuje

⁴⁸Zagrebački slovničari u gramatičkoj kategoriji broja u imenskih riječi razlikuju i dvojninu. Babukić u *Osnovi slovnice* (1836: 17) rabi naziv *dvojbroynik*, dok u *Ilirskoj slovnici* (1854: 170) bilježi naziv *broj dvojtveni*. U Mažuranića (1859: 35) je dvojina potvrđena nazivom *dvobroj*, a u Vebera (1873: 27) latinskim nazivom *dual*.

⁴⁹Bogoslav Šulek u svom *Hrvatsko-njemačko-talijanskom rječniku znanstvenog nazivlja* također bilježi nazive *jednina* i *množina* (vidi Šulek, 1874: 455, 612).

⁵⁰Akuzativ je, doduše, u Babukića (1854: 171) *akusativ*, a u Mažuranića (1859: 35) *accusativ*.

⁵¹Babukić (1854: 171) i Mažuranić (1859: 35) nominativu dodjeljuju naziv *imeniteljni* *padež*, genitivu *roditeljni*, dativu *dateljni* te akuzativu naziv *tužiteljni* *padež*. Parčić bilježi iste hrvatske nazive za genitiv i dativ, dok za nominativ bilježi leksičku inačicu *imaniteljni*, a za akuzativ *viniteljni* *padež* (Morić-Mohorovičić, 2016: 73).

posjednika i u sintagmi stoji na prvome mjestu, a poslije njega dolazi ona riječ koja naznačuje *posjedovani predmet* (Bojničić, 1888: 40). Kao primjer navodi *kuća moga oca (atyámnak háza)* čiji doslovan prijevod s mađarskog jezika glasi *mojega oca njegova kuća*. Naziv *posjedovni genitiv* nije potvrđen u njegovih prethodnika, a opis takvoga genitiva najbliži je Veberovom *subjektivnom genitivu*. Veber (1873: 110) navodi da imenica kojom se naznačuje *posjedovnik (čije je što)* stoji u genitivu, a zove se *subjektivni jer u potpunosti izreci biva subjektom*. Može se pretpostaviti da Bojničić zanemaruje sintaktičku razinu, odnosno ne uzima u obzir preobliku u kojoj genitiv dolazi na mjesto subjekta, stoga genitiv naziva *posjedovnim jer se njime označuje posjednika* kojemu nešto pripada. U četvrtome izdanju mijenja naziv te genitiv *kojim se naznačuje odnošaj posjednika naprama posjedovanom predmetu* naziva *posesivnim ili prisvajajućim* (Bojničić, 1912: 53). Prvi je naziv pohrvaćena inačica latinske riječi *possessio*⁵² dok je drugi naziv tvorbeno blizak Babukićevu nazivu *prisvojavajuć (prisvojavajuća zaimena)*. Iako je u četvrtome izdanju naziv *posjedovne zamjenice* zamijenio Maretićevim nazivom *posvojne zamjenice*, u ovom slučaju Bojničić ne preuzima Maretićevo nazivlje (*posvojni genitiv*), već tvori naziv *prisvajajuć* koji se uklapa u hrvatski tradicionalni nazivoslovni sustav.

Kada u prvome izdanju priručnika nabraja vrste riječi u mađarskome jeziku, Bojničić navodi i *spolnik* te objašnjava: „U mađarskome jeziku nema razlike spola. Sva stvarna imena (névszók) istoga su spola. Kao opredijeljeni spolnik (njemački *der, die, das*) rabi se pred riječima (...). Neopredijeljenog spolnika u mađarskome u opće nema, kao ni u hrvatskom, (njemački „*ein, eine*“) (...)“ (Bojničić, 1888: 9). U četvrtom izdanju naziv *spolnik* zamjenjuje nazivom *član*, a umjesto naziva *spol*, kao što je već rečeno, rabi naziv *rod*: „U mađarskom jeziku nema razlike roda. Sve imenice istoga su roda. Kao određeni član (njemački *der, die, das*) rabi se pred riječima (...)“ (Bojničić, 1912: 11). Također napominje da „član u mađarskom jeziku nema nikakova značenja, a upotrebljava se samo zato, da izbliže odredi imenicu, kao već spomenutu ili poznatu. Taj se član na hrvatski ne prevodi“ (Bojničić, 1912: 12). Naziv *spolnik* u značenju člana potvrđen je u kajkavskoj nazivoslovnoj tradiciji, primjerice u Rajspovoj *Nemškoj gramatici* (1772.), gramatici *Anleitung zur deutschen Sprache* (1780.) te gramatici *Kroatisch-slawische Sprachlehre* (1826.) Josipa Đurkovečkog (vidi Lewis, Štebih, Vajs, 2006: 188). Također je potvrđen u slovnichara zagrebačke filološke škole.⁵³ Babukić u *Ilirskoj slovnici* (1854: 166)

⁵²Imenica *posesija*, prema tome i pridjev *posesivan*, potječe od latinske riječi *possessio* (Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, pristupljeno 7. 8. 2023.)

⁵³Iznimka je Adolfo Veber koji u *Slovnici hrvatskoj* (1873.) ne bilježi naziv *spolnik*.

pojašnjava: „Jezik ilirski ima tri spola: muški, ženski i srednji. U jeziku ilirskom, kao i u ostalih slavjanskih narječjih (izim bugarskoga) neima spolnika (das Geschlechtswort, *articulus*).“ Mažuranić (1859: 49–50) naziv *spolnik* bilježi u poglavlju o pridjevima navodeći da „neopredeljen pridavnik ima od prilike ono značenje, koje nemački i talianski pridavnik s neopredeljenim spolnikom *ein, eine, ein* (...),“ a „opredeljeni pridavnik znači što i nemački i talianski pridavnik s izvestnim spolnikom *der, die, das, il, lo, la* (...).“ Iz citiranih je slovnica razvidno da autori naziv *spolnik* rabe u značenju člana. Isti naziv bilježi i Bojničić u prvome izdanju priručnika što ukazuje na njegovo oslanjanje na hrvatsku nazivoslovnu tradiciju, dok uporabom naziva *član* u četvrtom izdanju priručnika radi odmak od nazivlja vodećih slovnichara zagrebačke filološke škole.⁵⁴ Također radi otklon od Maretića (1899: 194) koji u *Gramatici i stilistici* za istu kategoriju bilježi naziv *spolnik ili artikul*.

5. 1. 2. Pridjevi

U Tablici 2. donose se hrvatski nazivi koje uz opis pridjeva Bojničić rabi u metajeziku prvoga i četvrtoga izdanja *Gramatike mađarskoga jezika*.

Tablica 2. **Pridjevsko nazivlje.**

<i>Gramatika (1888.)</i>	<i>Gramatika (1912.)</i>
pridavnik, stupnjevanje ili komparacija, stupanj, pozitiv (prvi stupanj), komparativ (drugi stupanj), superlativ (treći stupanj).	pridjev, stupnjevanje ili komparacija, stupanj, pozitiv (prvi stupanj), komparativ (drugi stupanj), superlativ (treći stupanj).

Riječi kojima se *samostavniku* (imenici) pripisuje svojstvo ili vlastitost, a koje odgovaraju na pitanje *kakov?* Bojničić naziva *pridavnicima*. U većine dopreporodnih i preporodnih gramatičara pridjev je potvrđen nazivom *ime pridavno* (Kolenić, 2006: 161), a istim je nazivom potvrđen u kajkavskom nazivoslovlju, primjerice u *Kratkom navuku za pravopisanje horvatsko za potrebnost narodnih škol*

⁵⁴To pak ne znači da navedeni naziv nije dijelom hrvatskoga tradicijskoga nazivoslovnoga sustava. Naziv *član* potvrđen je u nazivoslovlju 18. stoljeća. Lovro Ljubušak (1713.) bilježi nazive *articul iliti clagn*, a Tomo Babić (1712.) *članak aliti artikul* (Raguž, 1980/81: 112).

(1779.),⁵⁵ gramatici *Anleitung zur deutschen Sprache* (1780.), u Antuna Rožića (*Pervi temelji*, 1821.), Josipa Đurkovečkog (*Kroatisch-slawische Sprachlehre*, 1826.) te Ignaca Kristijanovića (*Grammatik der kroatischen Mundart*, 1837.). Po uzoru na kajkavske jezikoslovce Babukić u *Osnovi slovnice* (1836: 31) pridjev naziva *imenom pridavnim*, dok u *Ilirskoj slovnici* (1854: 201) sinonimno rabi nazive *pridavno ime*, *priděvak* i *pridavnik*. Mažuranić (1859: 48) i Parčić u rukopisnoj gramatici (Morić-Mohorovičić, 2016: 74) bilježe nazive *pridavno ime* i *pridavnik*, a Veber (1873: 146) samo *pridavnik*. Parčić u *Grammatici* još bilježi i naziv *pridjev*⁵⁶ (Morić-Mohorovičić, 2016: 74). Iako u njegovih prethodnika postoje različita nazivoslovna rješenja, Bojničić u prvome izdanju priručnika rabi jednorječnicu *pridavnik*, čime je opet najbliži Veberovu nazivoslovnome sustavu. Svim je spomenutim nazivima zajednički prefiks *prid-* koji upućuje na riječ koja se javlja ispred neke druge riječi, tj. imenice, odnosno govori da se ta vrsta riječi pridaje (pridijeva) imenici (Kolenić, 2006: 156). U četvrtome izdanju priručnika Bojničić rabi naziv *pridjev* koji je prvi zabilježio, navodi Branka Tafra (1993a: 92), Đuro Daničić u *Maloj srpskoj gramatici* (1850.). Naziv je također potvrđen u Maretićevim (1899: 194, 451; 1901: 178–185) gramatikama, stoga je Bojničić tim nazivom bliži Maretićevoj nazivlju.⁵⁷

Osim što se mogu sklanjati, pridjevi se mogu i stupnjevati. Babukić (1836: 33–34) u *Osnovi slovnice* ne bilježi naziv za stupnjevanje, ali navodi *stupaj drugi (gradus comp)* i *tretji stupaj iliti Superlativus*, dok u *Ilirskoj slovnici* (1854: 213–217) stupnjevanje naziva *prisposodabljanjem*⁵⁸ te razlikuje *positiv*, *komparativ (drugi stupanj prisposodabljanja)* i *superlativ (tretji stupanj)*. Mažuranić (1859: 51–54) za stupnjevanje rabi naziv *prisposoda* te navodi tri stupnja: *pèrvi (positivus)*, *drugi (comparativus)* i *tretji (superlativus)*, dok Veber (1873: 50) bilježi naziv *stupnjevanje* te razlikuje *pozitiv*, *komparativ* i *superlativ*. Dragutin Parčić u *Grammatici* također razlikuje tri stupnja (*positivo*, *comparativo*, *superlativo*), dok u rukopisnoj gramatici zapisuje i redne brojeve: *prvi stupanj* ili *positivo*, *drugi stupanj*, *comparativo* ili *prisposodabljajući* te *treći stupanj* ili *superlativo* (Morić-Mohorovičić, 2016:

⁵⁵U *Kratkom navuku za pravopisanje horvatsko za potrebnost narodnih škol* (1779.) uz spomenuti se naziv pojavljuje i naziv *pridavna reč* koji je također zabilježen u Rajsposvoj *Nemškoj gramatici* (1772.) te *Napučenju za horvatski prav četeti i pisati* (1808.) (vidi Lewis, Štebih, Vajs, 2006: 189).

⁵⁶Sulek (1875: 855–856) u svom rječniku bilježi natuknicu *pridavnik*, ali i natuknicu *pridjev*.

⁵⁷Opet polazim od pretpostavke da Bojničić naziv *pridjev* bilježi po uzoru na Maretića, a ne po uzoru na Parčića jer ga u prvome izdanju ne navodi.

⁵⁸Naziv *prisposodabljanje* za stupnjevanje potvrđen je u Rajsposvoj (1772.) i Rožića (1820., 1821.) (vidi Brlobaš, Vajs, 2007: 21; Lewis, Štebih, Vajs, 2006: 189–190).

74). Bojničić u oba izdanja priručnika bilježi naziv *stupnjevanje*,⁵⁹ koji je potvrđen u Vebera, i naziv *komparacija*, koji je u odmaku od zagrebačkih slovničara, te razlikuje *pozitiv (prvi)*, *komparativ (drugi)* te *superlativ (treći) stupanj*. Po uzoru na onodobnu gramatičarsku praksu stupnjeve imenuje rednim brojevima, a nazivi *pozitiv*, *komparativ* i *superlativ* potvrđeni su u Vebera i Maretića.⁶⁰ Maretić *stupanj* naziva *stepenom*, no Bojničić ne preuzima njegov naziv.

5. 1. 3. Brojevi

U Tablici 3. donose se hrvatski nazivi koje uz opis brojeva Bojničić rabi u metajeziku prvoga i četvrtoga izdanja *Gramatike mađarskoga jezika*.

Tablica 3. **Brojevno nazivlje.**

<i>Gramatika (1888.)</i>	<i>Gramatika (1912.)</i>
brojnik ili broj, glavni i redni brojevi, opredijeljeni brojnici, neopredijeljeni brojnici, dijelni brojnici, vrsni brojnici, umnožni brojnici, česnici (sломci).	brojnik ili broj, glavni i redni brojevi, određeni brojnici, neodređeni brojnici, dioni brojnici, brojnici kakvoće, prislovni ili opetovni brojnici, česnici.

Nazivima *brojnik* i *broj* Bojničić u oba izdanja priručnika imenuje brojeve kao vrstu riječi: „Kod složenih velikih brojeva ima samo posljednji oblik rednoga brojnika (kao i u hrvatskom) (...)” (Bojničić, 1912: 123). Kada piše o *glavnim* i *rednim*, tada većinom rabi naziv *broj*, dok za ostale vrste rabi naziv *brojnici (dijelni (dioni) brojnici, vrsni brojnici (brojnici kakvoće), umnožni brojnici (prislovni ili opetovni brojnici)* (vidi Bojničić, 1888: 100–105; 1912: 120–126). Naziv *broj* za vrstu riječi, utvrđuje Dragutin Raguž (1980./81.: 112), zabilježio je već 1713. godine Lovro Ljubušak (Šitović) u svojoj gramatici (*od varstah brojja*),⁶¹ a rabe ga i slovničari zagrebačke filološke škole.

⁵⁹U oba izdanja priručnika u poglavlju *Razdioba samoglasnika* Bojničić (1888: 8; 1912: 10) bilježi da u mađarskome jeziku postoji *sklonidba* imenica, *stupnjevanje* pridjeva i *sprega* glagola. No u poglavlju o pridjevima isključivo rabi naziv *komparacija* pridjeva. Naziv *stupnjevanje* rabi, primjerice, u opisu *prislova* (priloga) napominjući da se neki od njih mogu *stupnjevati* (vidi Bojničić, 1888: 109; 1912: 131–132).

⁶⁰Maretić (1899: 211–216; 1901: 78) u svojim gramatikama stupanj naziva *stepenom* te razlikuje *prvi stepen (pozitiv)*, *drugi stepen (komparativ)* i *treći stepen (superlativ)*. U *Gramatici i stilistici* ne bilježi naziv *pozitiv* za prvi stupanj.

⁶¹U Habelića (1670.), Belostenca (1740.) i Jambrešića (1742.) također je zabilježen naziv *broj*, no ne može se utvrditi odnosi li se on na broj kao vrstu riječi budući da onodobna gramatička praksa brojeve smatra podvrstom pridjeva (vidi Lewis, Štebih, 2004: 114–115).

Babukić u *Osnovi slovnice* (1836: 34) rabi naziv *ime brojno*,⁶² dok u *Ilirskoj slovnici* (1854: 218–220) sinonimično uz nazive *ime brojno* i *broj* bilježi i naziv *brojnik*. Mažuranić (1859: 31, 54) rabi nazive *brojno ime*, *brojnik* te *brojne reči*,⁶³ a Veber (1873: 52, 149) *brojnik* i *broj*. Odras hrvatske nazivoslovne tradicije vidljiv je, dakle, i u četvrtome izdanju priručnika budući da u njemu Bojničić i dalje rabi naziv *brojnik*, iako Maretić (1899: 217–226; 1901: 82–87) bilježi samo naziv *broj*.

Što se tiče klasifikacije brojeva, zagrebački ih slovničari razvrstavaju u različit broj semantičkih skupina. Babukić (1854: 218) ih u *Ilirskoj slovnici* dijeli na *osnovne*, *samostavne*, *redne*, *umnožne* i *prislovne*, a Mažuranić (1859: 54–55) ih klasificira u osam vrsta: *glavni*, *redni*, *dělni*, *množni*, *brojnici kakvoće*, *samostavnički*, *prislovni* i *društveni brojnici*. Mažuranićevu podjelu preuzima Veber (1873: 52) koji izostavlja *samostavničke* te dodaje *razne* i *ulomne* brojeve. Nešto uspjeliju podjelu *brojnika* donosi Dragutin Parčić u svojoj *Grammatici*, ali izostavlja hrvatsko nazivlje, dok u rukopisnoj gramatici bilježi nazive *brojnik* i *broj* te razlikuje *glavne*, *redne*, *skupne brojeve* i *sломke* (razlomke) (Morić-Mohorovičić, 2016: 76). Bojničić (1888: 100) u prvome izdanju priručnika navodi da se brojevi (u mađarskome jeziku) dijele na *opredijelene* i *neopredijelene*, dok u četvrtome izdanju prve naziva *određenima*, a druge *neodređenima* (vidi Bojničić, 1912: 120). Prvi par potvrđen je u nazivoslovnome sustavu zagrebačkih slovničara, a drugi u Maretićevu. Iako ih zagrebački slovničari, kao ni Maretić, ne rabe za opis brojeva, oba su naziva potvrđena u njihovu opisu pridjeva i zamjenica. Naime, za morfološko obilježje određenosti i neodređenosti pridjeva Mažuranić bilježi nazive *opreděljen* i *neopreděljen pridavnik*,⁶⁴ a neodređene zamjenice, poput Babukića i Vebera, naziva *neopreděljenima*. Maretić (1899: 194–195; 1901: 72–75), pak, u svojim gramatikama razlikuje *određene* i *neodređene pridjeve* te *neodređene zamjenice* (Maretić, 1899: 192; 1901: 70–71). U četvrtome izdanju Bojničić (1912: 11–12) također bilježi nazive *određen* i *neodređen član*, dok je u prvome izdanju za isti pojam zabilježio nazive *opredijeljen* i *neopredijeljen spolnik* (Bojničić, 1888: 9). Iz toga je razvidno da se Bojničić u četvrtome izdanju priručnika udaljava od hrvatske nazivoslovne tradicije te svoj nazivoslovni sustav približava Maretićevu.

⁶²Naziv *brojno ime* potvrđen je u gramatici *Anleitung zur deutschen Sprache* (1780.) (Lewis, Štebih, Vajs, 2006: 190).

⁶³Naziv *brojna reč* potvrđen je u kajkavskoj nazivoslovnoj tradiciji, primjerice u *Nemškoj gramatici* (1772.), gramatici *Anleitung zur deutschen Sprache* (1780.) te pravopisnom priručniku *Napućenje za horvatski prav čteti i pisati* (1808.) (vidi Lewis, Štebih, Vajs, 2006: 190).

⁶⁴Babukić u *Ilirskoj slovnici* (1854: 201–205), Veber u *Slovnici hěrvatskoj* (1873: 47–49) i Parčić u rukopisnoj gramatici (Morić-Mohorovičić, 2016: 75) razlikuju *izvěstni* (određeni) i *neizvěstni* (neodređeni) lik pridjeva.

Opredijeljene, odnosno *određene* brojeve Bojničić dijeli u pet vrsta. U oba izdanja (vidi Bojničić, 1888: 100–104; 1912: 121–125) rabi nazive *glavni* i *redni* brojevi koji su potvrđeni u nazivoslovnoj tradiciji, kao i u Maretića.⁶⁵ U prvome izdanju još navodi *dijelne*, *vršne* i *umnožne* brojeve (vidi Bojničić, 1888: 104–105) koje u četvrtom izdanju naziva *dionim brojnicima*, *brojnicima kakvoće* te *prislovnim ili opetovnim brojnicima* (vidi Bojničić, 1912: 125–126). Iako su gotovo svi nazivi za vrste brojeva potvrđeni u zagrebačkih slovničara, Bojničićeva podjela (i pripadani joj nazivi) nije jednaka njihovoj. Naime, u prvome izdanju priručnika Bojničić (1888: 105) *umnožnim brojnicima* naziva one brojeve koji odgovaraju na pitanje *koliko puta?* (primjerice *jedan put*, *dva put*), dok Babukić (1854: 222), Mažuranić (1859: 60–61) i Veber (1873: 55) takve brojeve nazivaju *prislovnima*. Međutim, u četvrtome izdanju rabi njihov naziv *prislovni* te bilježi i naziv *opetovni* (vidi Bojničić, 1912: 126). Babukić (1854: 221) *umnožnim* brojevima naziva one koji odgovaraju na pitanja *kolikogub?* (npr. *jednogub*) ili *kolikostruk?* (npr. *jednostruk*) i *kolikovèrstan?* (npr. *jednovèrstan*), dok Mažuranić (1859: 58–59) i Veber (1873: 55) razlikuju *množne* brojeve, koji odgovaraju na pitanja *kolikostruk?* *kolikogub?* (npr. *jednostruk*, *jednogub*), i *brojnice kakvoće*, koji odgovaraju na pitanje *koliko i ujedno koje vèrsti?*, odnosno *koliko raznih vèrstah?* (npr. *jednovèrstan*, *jedin*) (vidi Mažuranić, 1859: 55; Veber, 1873: 54–55). Brojeve koje zagrebački slovničari nazivaju *umnožnim* (*množnim*), Bojničić (1888: 104–105) u prvome izdanju naziva *vršnima* (npr. *jednostruk*, *jednogub*), dok u četvrtom izdanju za iste rabi naziv *brojnici kakvoće* (vidi Bojničić, 1912: 125–126). Iako pojedinim nazivima ne označuje iste vrste brojeva kao zagrebački slovničari, većina je naziva potvrđena u nazivoslovnome sustavu zagrebačkih slovničara kako je razvidno iz Tablice 4.

Tablica 4. Usporedba Babukićeva, Mažuranićeva, Veberova i Bojničićeva nazivlja za vrste brojeva.

	Babukić (1854.)	Mažuranić (1859.)	Veber (1873.)	Bojničić (1888.)	Bojničić (1912.)
Naziv za vrstu riječi	ime brojno, brojnik, broj	brojno ime, brojnik, brojne reči	brojnik, broj	brojnik, broj	brojnik, broj
Klasifikacija brojeva	1. osnovni 2. samostavni 3. redni	1. glavni 2. redni 3. dèlni	1. glavni 2. redni 3. dèlni	1. glavni 2. redni 3. dijelni	1. glavni 2. redni 3. dioni

⁶⁵Maretić (1899: 217; 1901: 82–86) u svojim gramatikama brojeve dijeli samo na *glavne* i *redne*, stoga Bojničićeva podjela brojeva (i pripadani joj nazivi) nije usporediva s Maretićevom.

	4. umnožni 5. prislovni	4. množni 5. brojnici kakvoće 6. samostavnički 7. prislovni 8. društveni ⁶⁶	4. brojnici kakvoće 5. množni 6. društveni 7. prislovni 8. razni 9. ulomni	4. vrsni 5. umnožni	4. brojnici kakvoće 5. prislovni (opetovni)
--	----------------------------	--	--	------------------------	--

Mažuranić (1859: 58) i Veber (1873: 54) također razlikuju i *dělné*⁶⁷ brojeve koji odgovaraju na pitanje *koliko svaki put?* (npr. *po jedan, po dva*), dok Bojničić (1888: 104) za iste u prvome izdanju rabi naziv *dijelni* brojevi, a u četvrtom izdanju naziv *dioni* (vidi Bojničić, 1912: 125).⁶⁸ Iako Veber (1873: 55) i Parčić (Morić-Mohorovičić, 2016: 76) *ulomne* brojeve, odnosno *sломke* (razlomke) izdvajaju kao zasebnu vrstu brojeva, Bojničić (1888: 102; 1912: 123) u oba izdanja priručnika razlomke ubraja u *redne* brojeve te ih naziva *česnicima*.⁶⁹ Naziv nije potvrđen u zagrebačkih slovničara, kao ni u Maretića. U prvome izdanju, osim spomenutog, za razlomke bilježi i naziv *sломci* (vidi Bojničić, 1888: 102) koji je, dakle, potvrđen u Parčićevoj rukopisnoj gramatici (vidi Morić-Mohorovičić, 2016: 76).

⁶⁶Iako na početku poglavlja o brojevima navodi osam vrsta brojeva, Mažuranić (1859: 61–62) navodi i devetu vrstu - *brojnici za ulomke*.

⁶⁷Babukić (1854: 223) u *Ilirskoj slovnici* navodi *razdělne* brojeve napominjući da: „Razdělних brojevah (numeralia distributiva), koji odgovaraju na pitanje: *po koliko?* t. j. koliko pripada na svaki red ili dio) neimaju Iliri, kao što ih imaju Latini, n. p. singuli, bini, terni, itd. – nego to se ilirski kaže česticom *po*, n. p. *po jedan, dna, o (...)*.“

⁶⁸U trećoj knjizi *Nastavnoga vjesnika* (1895.) objavljen je članak Ivana Milčetića, hrvatskog književnog povjesničara i filologa, u kojemu se osvrće na *Hrvatsku slovnici za srednje i nalike im škole* (1893.) autora Rudolfa Strohalu. U njemu navodi da „jezik u Strohalovoj gramatici nije uvijek ispravan, a stilizacija je pravila katkad mutna“ (Milčetić, 1895: 96). Strohalu, između ostaloga, zamjera uporabu naziva *dijelni brojnici*, umjesto naziva *dioni* napominjući da se govori *dioba, dionica*, a ne *dijelba, dijelnica*.

⁶⁹Miloš S. Anđelković, profesor jagodinske učiteljske škole i osnivač časopisa *Branich srpskog ili hrvatskog jezika* (1907. – 1910.), u trinaestom broju časopisa zamjera Hrvatima pretjerano *čišćenje jezika* te navodi da su Hrvati umjesto naziva *razlomak* skovali nazive *sломak* i *česnik* (navedeno u Bašić, 2000: 130).

5. 1. 4. Zamjenice

U Tablici 5. donose se hrvatski nazivi koje uz opis zamjenica Bojničić rabi u metajeziku prvoga i četvrtoga izdanja *Gramatike mađarskoga jezika*.

Tablica 5. **Zamjениčko nazivlje.**

<i>Gramatika (1888.)</i>	<i>Gramatika (1912.)</i>
zaimе, osobno zaimе, posjedovno zaimе, povratno, pokazno, odnosno i upitno zaimе, neopredijeljeno zaimе.	zamjenica, lična zamjenica, posvojna zamjenica, povratna, pokazna, odnosna i upitna zamjenica, neodređena zamjenica.

Zamjenice kao riječi koje stoje umjesto imena u hrvatskoj su se nazivoslovnoj tradiciji označavale nazivom *zaimе*.⁷⁰ Tim su nazivom potvrđene u korpusu gramatika i priručnika pisanih kajkavskim književnim jezikom, primjerice u Jambrešićevu rječniku *Lexicon latinum*⁷¹ (1742.), Rajsposvoj *Nemškoj gramatici* (1772.),⁷² pravopisnim priručnicima *Kratki navuk za pravopisanje horvatsko za potrebnost narodnih škol* (1779.) i *Napučenje za horvatski prav čteti i pisati* (1808.), gramatici *Anleitung zur deutschen Sprache* (1780.) te gramatikama Antuna Rožića (1821.), Josipa Đurkovečkog (1826.) i Ignaca Kristijanovića (1837.) (vidi Lewis, Štebih, Vajs, 2006: 189; Brlobaš, Vajs, 2007: 27).

U pripadnika zagrebačke filološke škole zamjenice su također potvrđene istim nazivom. Babukić (1836: 34–37) u *Osnovi slovnice* razlikuje *zaimе pridavno* (pridjevnu zamjenicu) i *zaimе samostavno* (imeničnu zamjenicu) te *zaimena prisvojavajuća* (posvojne zamjenice) i *pitajuća zaimena* (upitne zamjenice). Tek u *Ilirskoj slovnici* (Babukić, 1854: 223) primjenjuje značenjski kriterij te ih razvrstava u sedam razreda: *osobna, povratna, posjedovna, pokazna, odnosna, upitna* i *neopredijeljena zaimena*. Za razliku od Babukića Mažuranić (1859: 62) i Veber (1873: 40) zamjenice dijele u pet razreda: *osobna, pokazna, upitna, odnosna* i *neopredijeljena zaimena*. Oba autora u *osobne* zamjenice svrstavaju *posjedovne* (posvojne) i *povratne* zamjenice. Dragutin Parčić u svojoj *Grammatici* rabi nazive *zaimе* i

⁷⁰Lovro Ljubušak Šitović i Joakim Stulli bilježe leksičku inačicu *zaimenak*, a Bogoslav Šulek *zaimenik* (vidi Raguž, 1980./81.: 120; Kolenić, 2006: 156).

⁷¹Cjeloviti naslov rječnika glasi: *Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica locuples* (Lewis, Štebih, 2004: 110). Rječnik je objavljen 1742., a autori su Andrija Jambrešić i Franjo Sušnik. Riječ je o kajkavskom, četverojezičnom (latinsko-hrvatsko-njemačko-mađarskom) rječniku.

⁷²Antun Rajsposvoj bilježi i naziv *namestna reč* (Lewis, Štebih, Vajs, 2006: 189).

zamjenica,⁷³ dok u rukopisnoj gramatici, uz naziv *zaima*, na jednome mjestu bilježi i naziv *zaimenice*⁷⁴ (Morić-Mohorovičić, 2016: 75). Iako u *Grammatici* ne rabi hrvatsko nazivlje za podjelu *zamjenica*, ona je, tvrdi Borana Morić-Mohorovičić, jednaka Mažuranićevoj i Veberovoj podjeli, a hrvatski nazivi pojedinih razreda *zamjenica* naznačeni su u njegovoj rukopisnoj gramatici (*osobne, posjedne, dokazne, odnosne, upitne, neizvjestne i povratne zamjenice*) (isto.). Bojničić (1888: 66–73) u prvome izdanju priručnika slijedi nazivoslovnu tradiciju te *zamjenice* naziva *zaimenima*. Njegova podjela *zamjenica* jednaka je Babukićevoj (sedam razreda: *osobna, posjedovna, povratna, pokazna, odnosna, upitna i neopredijeljena zaimena*), a svi su nazivi također potvrđeni u Mažuranića (1859: 62–68) i Vebera (1873: 40–46). U četvrtom izdanju priručnika mijenja naziv za vrstu riječi te rabi naziv *zamjenica* (vidi Bojničić, 1912: 83–88) koji bilježi Maretić (1899: 183; 1901: 61) u svojim gramatikama i koji je dijelom nazivoslovnoga sustava hrvatskih vukovaca (vidi Ham, 2006: 127). Također mijenja nazive pojedinih vrsta *zamjenica*, pa tako umjesto naziva *osobne, posjedovne i neopredijeljene* rabi nazive *lične, posvojne i neodređene zamjenice* koji su također Maretićevi (1899: 183–194; 1901: 62–72).

Može se zaključiti da je u četvrtom izdanju priručnika u poglavlju o *zamjenicama* zamjetna Bojničićeva prilagodba vukovskom nazivoslovnome sustavu. Bojničić preuzima Maretićev naziv za vrstu riječi čime radi odmak od hrvatske nazivoslovne tradicije. Dio naziva za vrste *zamjenica* u četvrtome izdanju istovjetan je s Babukićevim, Mažuranićevim, Veberovim, ali i Maretićevim nazivljem (*povratne, pokazne, odnosne, upitne zamjenice*), a dio naziva usporediv samo s Maretićevim (*lične, posvojne i neodređene zamjenice*).

⁷³Bogoslav Šulek (1875: 879) pod natuknicom *Pronomen* bilježi nazive *zaima* i *zamjenica*.

⁷⁴Naziv *zaimenica* „križanac“ je naziva *zaima* i *zamjenica* (Morić-Mohorovičić, 2016: 75).

5. 1. 5. Glagoli

U Tablici 6. donose se hrvatski nazivi koje uz opis glagola Bojničić rabi u metajeziku prvoga i četvrtoga izdanja *Gramatike mađarskoga jezika*.

Tablica 6. **Glagolsko nazivlje.**

<i>Gramatika (1888.)</i>	<i>Gramatika (1912.)</i>
glagol, sprega ili konjugacija, sadašnje vrijeme ili praesens, perfekat ili prošlo vrijeme, pluskvamperfekat ili pretprošlo vrijeme, imperfekat ili poluminulo vrijeme, futur (futurum) ili buduće vrijeme, jednostavan futur, složeni futur, futur eksaktni, neopredijeljeni način (infinitiv), pokazni način (indikativ), zapovjedni način (imperativ), željni način (optativ), osoba ili lice, jednina i množina (plural), aktiv i pasiv, gerundij, participiji (dionici), prelazni, pomoćni, neosobni, mañkavi i nepravilni glagoli.	glagol, sprega ili konjugacija, sadašnje vrijeme ili prezent, perfekat ili prošlo vrijeme, pluskvamperfekat, imperfekat, futur, prosti futur, opisani futur, - , neodređeni način (infinitiv), pokazni način (indikativ), zapovjedni način (imperativ), - , lice, jednina i množina (plural) (jednbroj i višebroj), aktiv i pasiv, gerundij (glagolski prislov), participi (glagolski pridjevi), prelazni, neprelazni, pomoćni, neosobni, manjkavi i nepravilni glagoli, učestani, povratni i trenutni glagoli, glagoli početne radnje.

Naziv *glagol*⁷⁵ koji Bojničić rabi u oba izdanja priručnika, a koji je i danas dijelom hrvatskog standardnoga nazivlja, potvrđen je u nazivoslovnome sustavu zagrebačkih slovničara kao *glagolj* (vidi Babukić, 1836: 38; 1854: 233; Mažuranić, 1859: 68; Veber, 1873: 56).

Za promjenu oblika u glagola Bojničić u oba izdanja priručnika sinonimično rabi nazive *sprega* i *konjugacija*: „Iz navedenih primjera izlazi nadaļe, da se *sprega glagola sa ik od sprege glagola bez ik samo u lićnim nastavcima jednine razlikuje (...)*“ (Bojničić, 1888: 12); „Konjugacija pasivnih glagola je posve ista, kao konjugacija glagola sa ik“ (Bojničić, 1888: 79). Također u sadržaju četvrtoga izdanja naznaćuje da osmi dio zapoćinje na stranici 96 poglavljem *Sprega glagola u pasivu* (Bojničić, 1912: 288), no na stranici 96 poglavlje nosi naslov *Konjugacija glagola u pasivu* (Bojničić, 1912: 96). Zbog češće uporabe naziva *konjugacija* mođe se zaključiti da Bojničić veću prednost daje tomu nazivu,

⁷⁵Isti naziv bilježi i Šulek (1874: 353) u svom rječniku.

nego nazivu *sprega*. Oba su naziva potvrđena u zagrebačkih slovničara, *sprega* u Babukića (1854: 239)⁷⁶ i Mažuranića (1859: 71), a *konjugacija* u Vebera (1873: 67). Babukić u *Osnovi slovnice* (1836: 46) i Parčić u *Grammatici* (Morić-Mohorovičić, 2016: 76) za promjenu oblika u glagola rabe naziv *sprezanje*, a isti naziv zadržava i Maretić (1899: 226–227; 1901: 31, 87), stoga se može zaključiti da Bojničić u ovome slučaju ne preuzima Maretićevo nazivlje.

Za kategoriju osobe Bojničić u prvome izdanju priručnika rabi nazive *osoba* i *lice*: „Kod drugih pak glagola dobiva se treća osoba jednine sadašnjeg vremena tako, da se korijenu dodaje još *ik* (...)“ (Bojničić, 1888: 11); „U riječnicima su glagoli navedeni il u trećem licu jednine sadašnjeg vremena indikativa (...) ili su navedeni u infinitivu (...)“ (Bojničić, 1888: 12). Prvi je naziv potvrđen u kajkavskom nazivoslovnome sustavu, primjerice u gramatici *Anleitung zur deutschen Sprache* (1780.), u Rožića (1821.) (Brlobaš, Vajs, 2008: 17) i Đurkovečkog (1826.) (Lewis, Štebih, Vajs, 2006: 190), kao i u nazivoslovnome sustavu zagrebačkih slovničara. Nešto veću prednost u prvome izdanju Bojničić daje nazivu *lice*, nego nazivu *osoba*, dok u četvrtome izdanju rabi isključivo naziv *lice* koji je potvrđen u Maretića (1899: 396; 1901: 87), odnosno u nazivoslovnome sustavu hrvatskih vukovaca (vidi Ham, 2006: 127). Izostavljanjem naziva *spol*, koji je dijelom hrvatske nazivoslovne tradicije, Bojničić radi odmak od zagrebačkih slovničara te svoj nazivoslovni sustav približava Maretićevu.

U gramatičkoj kategoriji broja u glagolskom sustavu Bojničić bilježi jednake nazive kao u istoj kategoriji u sustavu imenskih riječi. Nazivi *jednina* i *množina* potvrđeni su, kao što je već rečeno, u Parčića i Maretića, a naziv *plural* u Vebera. Zbog češće uporabe naziva *množina* u oba izdanja priručnika može se pretpostaviti autorovo davanje prednosti upravo tom nazivu. U četvrtom izdanju na jednome mjestu bilježi nazive *jednbroj* i *višebroj* koji su potvrđeni u Mažuranićevu (1859: 35) nazivoslovnome sustavu, što ukazuje na njegovo oslanjanje na hrvatsku nazivoslovnu tradiciju, čak i u četvrtom izdanju priručnika: „Kod prelaznih glagola izražava se odnošaj prvog lica u jednobroju (ja) napram drugom licu (u jedno- ili višebroju)“ (Bojničić, 1912: 33).

Što se tiče glagolskih vremena, Bojničić navodi jedno za izricanje sadašnjosti (*praesens/prezent*), tri za izricanje prošlosti (*perfekat*, *pluskvamperfekat* i *imperfekat*) te dva buduća vremena (*futurum/futur* i *futurum eksakti*). Present je u Bojničićevu prvome izdanju, kao i u zagrebačkih slovničara, potvrđen

⁷⁶Babukić (1854: 239) u *Ilirskoj slovnici* sinonimično rabi nazive *sprega* i *sprezanje*.

latinskim nazivom *praesens*.⁷⁷ Zagrebački slovničari često su uz latinske uzore zapisivali i hrvatske nazive, pa je tako prezent, osim nazivom *praesens*, u Babukićevoj (1854: 248) *Ilirskoj slovnici* potvrđen nazivom *sadašnje*, a u Mažuranića (1859: 72) i Vebera (1873: 158) nazivom *sadanje vrēme*. Bojničić (1888: 12) u prvome izdanju slijedi Mažuranića i Vebera te bilježi hrvatski naziv *sadañe (vrijeme)*, dok u četvrtom izdanju (vidi Bojničić, 1912: 15), kao Babukić, Parčić, ali i Maretić (1899: 583; 1901: 87) bilježi naziv *sadašnje (vrijeme)*. U četvrtome izdanju (vidi Bojničić, 1912: 16) umjesto latinskog naziva *praesens* rabi pohrvaćenu inačicu *prezent* koja se pojavljuje i u Maretića.⁷⁸ Naziv *prošlo vrijeme* Bojničić (1888: 15; 1912: 21) u oba izdanja priručnika bilježi uz naziv *perfek(a)t*. Prvi je potvrđen u svih zagrebačkih slovničara, kao i u Maretića,⁷⁹ dok je drugi potvrđen samo u Vebera.⁸⁰ U prvome izdanju priručnika Bojničić (1888: 50) uz naziv *pluskvamperfek(a)t*, koji je potvrđen u Vebera, bilježi hrvatski naziv *pretprošlo vrijeme*, koji je potvrđen u Mažuranića,⁸¹ a *imperfek(a)t* još naziva *poluminulim vremenom* (vidi Bojničić, 1888: 49). Naziv ne bilježe predstavnici zagrebačke filološke škole, kao ni Maretić, no on je potvrđen u priručniku *Oblici književne hrvaštine* Vinka Pacela (1865: 30, 38) te u *Nauci o izreci* (1880.) Mirka Divkovića (Malinar, 2017: 23). Može se zaključiti da je Bojničić poznao radove svojih prethodnika, i to ne samo vodećih zagrebačkih slovničara. U četvrtome izdanju priručnika izostavlja opisne nazive te bilježi samo nazive *pluskvamperfek(a)t* i *imperfek(a)t* (vidi Bojničić, 1912: 62–63). Zamjetno je da nazivima u sustavu prošlih glagolskih vremena Bojničić ne slijedi Maretića (1899: 605–618; 1901: 253–263) koji za perfekt rabi naziv *prvo složeno prošlo vrijeme*, za pluskvamperfekt *treće složeno prošlo vrijeme*, a za imperfekt naziv *drugo pređašnje vrijeme*. Naziv *buduće vrijeme*, koji Bojničić (1888: 18) bilježi u prvome izdanju priručnika uz nazive *futurum* i *futur*, potvrđen je u kajkavskoj nazivoslovnoj tradiciji, primjerice u *Nemškoj gramatici* (1772.), gramatici *Anleitung zur deutschen Sprache* (1780.), Rožičevim *Pervim temeljima* (1821.) i gramatici Josipa Đurkovečkog (1826.) (vidi Lewis, Štebih, Vajs, 2006: 191; Brlobaš, Vajs,

⁷⁷Babukić u *Osnovi slovnice* (1836: 39) i Parčić u rukopisnoj gramatici ne bilježe latinski, već samo hrvatski naziv *sadašnje vrēme*, odnosno *vrieme* u Parčića (Morić-Mohorovičić, 2016: 77).

⁷⁸Maretić (1899: 228) u *Gramatici i stilistici* uz naziv *prilog sadašnjega vremena* u zagradi bilježi *particip prezenta*.

⁷⁹U zagrebačkih se slovničara, ali i Maretića, naziv *prošlo vrijeme* odnosi na sva glagolska vremena kojima se izriče prošlost. Babukić za prošla glagolska vremena u *Osnovi slovnice* rabi naziv *prošasta*, dok u *Ilirskoj slovnici*, kao Mažuranić i Veber, rabi naziv *prošla*. Tako je, primjerice, imperfekt u Babukićevoj *Ilirskoj slovnici* potvrđen nazivom *prošlo prosto nesvršeno iliti trajuće*, a u Mažuranića nazivom *prošlo trajno ili nesvršeno vrēme*, dok je aorist u Babukića *prošlo prosto svršeno*, a u Mažuranića *něgda prošlo vrēme* (vidi Morić-Mohorovičić, 2016: 77). Maretić (1899: 593; 1901: 130–263), pak, razlikuje četiri, odnosno pet *složenih prošlih vremena*.

⁸⁰Veber (1873: 185) navodi četiri glagolska vremena kojima se izriče prošlost: *imperpekt*, *perfekt historički* (aorist), *perfekt logički* (perfekt) i *plusquamperfekt*.

⁸¹Mažuranić za pluskvamperfekt bilježi hrvatski naziv *predprošlo vrijeme*. Babukić (1854: 268, 275), pak, u *Ilirskoj slovnici* rabi naziv *davno prošlo vrijeme*, dok Veber (1873: 162) bilježi samo latinski uzor.

2008: 9),⁸² a rabe ga i slovničari zagrebačke filološke škole (vidi Babukić, 1854: 279; Mažuranić, 1859: 72; Veber, 1873: 185). U četvrtome izdanju (vidi Bojničić, 1912: 24) izostavlja naziv *buduće vrijeme*, iako isti bilježi i Maretić,⁸³ te rabi samo naziv *futur* koji je potvrđen u Vebera (1873: 158). U prvome izdanju navodi da mađarski jezik ima dva futura, *jednostavan* i *složeni*, dok u četvrtom izdanju *jednostavan* futur naziva *prostim*, a *složeni* naziva *opisanim* (vidi Bojničić, 1888: 18; 1912: 24–25). Osim naziva *opisani*, ostali su nazivi potvrđeni u zagrebačkih slovničara. Babukić (1854: 268), primjerice, navodi *prošlo prosto nesvèršeno iliti trajúće vrème*, Mažuranić (1859: 70) po vanjskom obliku dijeli glagole na *proste* i *složene*, a u opisu *brojnika kakvoće* sinonimično bilježi nazive *prosti* i *jednostavni*. Veber (1873: 95) razlikuje, između ostalih, *proste* i *jednostavne* rečenice te *jednostavne brojnike kakvoće*. U Maretića (1899: 269; 1901: 87) su također potvrđeni nazivi *prost* i *složen* (*glagol/ glagolski oblik*), stoga se može zaključiti da jedino Bojničićev naziv *opisani* nije dijelom hrvatske nazivoslovne tradicije. U prvome izdanju (vidi Bojničić, 1888: 50) još navodi i *futurum eksaktni* koji je potvrđen u Vebera (1873: 158).⁸⁴

U prvome izdanju priručnika Bojničić (1888: 11–12, 52, 55) bilježi četiri načina: *neopredijeljeni* (*infinitiv*), *pokazni* (*indikativ*), *zapovjedni* (*imperativ*) te *željni način* (*optativ*). Naziv *način* (u smislu glagolskoga načina) potvrđen je u kajkavskoj nazivoslovnoj tradiciji, primjerice u Rajspa (1772.), gramatici *Anleitung zur deutschen Sprache* (1780.) te Đurkovečkog (1826.) (vidi Lewis, Štebih, Vajs, 2006: 191), a rabe ga svi slovničari zagrebačke filološke škole (vidi Babukić, 1836: 11, 52–54; 1854: 354; Mažuranić, 1859: 72; Veber, 1873: 167), kao i Maretić (1899: 227; 1901: 87). U prvome izdanju Bojničić (1888: 11) bilježi naziv *infinitiv*, koji je potvrđen u Vebera (1873: 174), i naziv *neopredijeljeni način* koji je potvrđen u Mažuranića.⁸⁵ U četvrtom izdanju, po uzoru na Maretića (1899: 633),⁸⁶ rabi naziv *neodređeni* (*način*) (vidi Bojničić, 1912: 14). U oba izdanja priručnika *indikativ* imenuje i *pokaznim načinom* (vidi Bojničić, 1888: 12; 1912: 16). Prvi je naziv potvrđen u Vebera (1873: 167), a drugi u Babukića (1854: 267), Mažuranića (1859: 72) i Parčića (Morić-Mohorovičić, 2016: 78). Naziv *pokazni način* potvrđen je i u Đurkovečkog kao *pokazujući način* (vidi Lewis, Štebih, Vajs,

⁸²U spomenutim gramatikama i gramatičkim priručnicima naziv glasi *buduće vreme*.

⁸³Maretić (1899: 624–630) u *Gramatici i stilistici* razlikuje *prvo* i *drugo*, a u *Gramatici hrvatskoga jezika* (1901: 267–271) i *treće buduće vrijeme*.

⁸⁴Babukić (1854: 269) i Mažuranić (1859: 72) bilježe latinski naziv *futurum exactum* i hrvatski naziv *buduće prošlo vrijeme*.

⁸⁵Mažuranić (1859: 72) za infinitiv bilježi naziv *neopredjeljeni način*, dok Babukić (1854: 267) rabi naziv *nesvèršeni način*.

⁸⁶Bojničić ipak ne slijedi Maretićevo nazivlje u potpunosti. Naime, u drugome izdanju *Gramatike hrvatskoga jezika* (1901.) Maretić infinitiv naziva *neodređenim oblikom* te u predgovoru pojašnjava da on nije nikakav „način“ (modus), već neodređeni oblik.

2006: 191). Maretić (1899: 227, 1901: 87) takav način naziva *izjavnim*, stoga je razvidno da Bojničić u četvrtome izdanju priručnika ne preuzima njegov naziv. Osim naziva *imperativ*, koji je potvrđen u Vebera (1873: 173), Bojničić (1888: 55; 1912: 68) u oba izdanja rabi naziv *zapovjedni način*, koji bilježe zagrebački predstavnici,⁸⁷ kao i Maretić (1899: 606; 1901: 257). Naziv je potvrđen u kajkavskoj nazivoslovnoj tradiciji, u Rajspa (1772.), Rožića (1821.), Đurkovečkog (1826.) te gramatici *Anleitung zur deutschen Sprache* (1780.) kao *zapovedajući način* (Brlobaš, Vajs, 2007: 27). Naziv *optativ* potvrđen je u Vebera (1873: 172–173), a naziv *željni način* u Babukića (1854: 275, 280)⁸⁸ i Mažuranića (1859: 72, 80). Iako i Maretić (1899: 648; 1901: 280) bilježi *željni način*, Bojničić ga u četvrtome izdanju izostavlja, odnosno uopće ne piše o njemu.

U prvome izdanju Bojničić (1888: 59) bilježi naziv *gerundij* i naziv (u množini) *participiji*. Drugi je potvrđen u Mažuranića (1859: 86–88) i Vebera (1873: 190–191), a naziv *dionici*, koji Bojničić bilježi u zagradi uz naziv *participiji*, samo u Mažuranića.⁸⁹ Naziv *gerundij* na jednome mjestu bilježi i Veber (1873: 190), dok Babukić sinonimično rabi nazive *gerundij* i *gerundiv*.⁹⁰ U četvrtom izdanju Bojničić (1912: 75) uz naziv *gerundij* u zagradi bilježi *glagolski prislov*, a uz naziv (u množini) *participi* naziv *glagolski pridjevi* (izostavlja naziv *dionici*), što opet ukazuje na njegovo oslanjanje na hrvatsku gramatičarsku tradiciju, odnosno zagrebačke slovničare. Naime, Babukić (1854: 267) u *Ilirskoj slovnici* za particip bilježi naziv *pričaštje iliti dionorč* (*participium, das Mittelwort*) pojašnjavajući da je on „pridavno ime, proizvedeno iz glagola, i s toga se zove pričaštje iliti dionorč; jer imade čast iliti dio od glagola, a po obliku svojem je pridavnik, n. p. *govoreći, ća, će (...)*.“ Također navodi: „*Gerundiv* iliti *Transgressiv* je pravi *prislov glagoljski* (adverbium verbale), - i stoga se nesklanja; - *pričaštje* naproti je pravo *pridavno glagoljsko* (adjectivum verbale) (...) - te s toga se može sklanjati kao i svako ino pridavno ime u sva tri spola jed. i množ. broja po primjeru *izvjestnih pridavnih imenah*“ (Babukić, 1854: 254). Iz ovoga je razvidno da Babukić particip (*pričaštje*) određuje kao glagolski pridjev, koji je sklonjiv, dok je *gerundiv*, odnosno glagolski prilog (*prislov*) nesklonjiv. I Veber *participije* određuje kao glagolske pridjeve: „Participiji su po svojem obliku glagoljni pridavnici, te

⁸⁷Babukić (1836: 45–47) u *Osnovi slovnice* bilježi *zapovedajući način*, dok u *Ilirskoj slovnici* (1854: 267), kao i Mažuranić (1859: 72) rabi naziv *zapovjedni*. Parčić u rukopisnoj gramatici također bilježi *zapovjedni način* (Morić-Mohorovičić, 2016: 78).

⁸⁸Babukić (1854: 269, 414) u *Ilirskoj slovnici* još bilježi i naziv *požudni način*.

⁸⁹Iako na pojedinim mjestima bilježi pohrvaćenu inačicu *participij*, Mažuranić (1859: 72, 73) za particip većinom rabi hrvatski naziv *pričestje* (uz koji na jednome mjestu bilježi i naziv *dionik*) te latinski naziv *participium*.

⁹⁰Iako češće rabi naziv *gerundiv* (uz koji bilježi i naziv *Transgressiv*, a na jednom mjestu i naziv *transgressivni način*), Babukić (1854: 247, 252, 262) bilježi i nazive *gerundij iliti prelazni način*.

su razna spola, i dekliniraju se, kano i ostali pridavnici; nu po značenju srodniji su glagolju, nego ostali pridavnici: jer naznačuju sadašnjost i prošlost činah, i zahtjevaju padež, koji i glagolji, od kojih su postali“ (Veber, 1873: 190). Također bilježi opasku iz koje je razvidno da *gerundijima* naziva glagolske priloge: „U hrvatskom jeziku ima participijah i prislovah glagoljnih (prelaznikah, gerundijah): značenje jim je posve isto, oblik malone jednak, samo što prislovi g. ostaju nepromjenjeni, neslažući se s ničim, ali poraba jim je različita (...)“ (isto). Maretić isto tako razlikuje *glagolske priloge* i *glagolske pridjeve*, ali ne rabi nazive *gerundij* i *particip(ij)*,⁹¹ stoga se može zaključiti da je Bojničić u četvrtome izdanju priručnika ipak nazivljem oslonjen na hrvatsku nazivoslovnu tradiciju.

Što se tiče glagolskoga stanja, Bojničić u oba izdanja razlikuje *aktiv* i *pasiv*: „Pasiv se u mađarskom jeziku vrlo rijetko rabi; obično se opisuje aktivom, n. p. bio sam hvaljen, megdicsértek engem (hvališe me)” (Bojničić, 1912: 99). Babukić (1854: 233) u *Ilirskoj slovnici* razlikuje *čineće (aktivno)* i *tèrpeće (passivno) stanje*, a Mažuranić (1859: 71) dvije *forme (sprege): tvornu* i *tèrpnu*. Maretić (1901: 88) u *Gramatici hrvatskoga jezika* razlikuje *tvorni (lat. activum)* i *trpni (lat. passivum)* lik glagola, dok u *Gramatici i stilistici* bilježi samo *trpni lik (pasiv)* (vidi Maretić, 1899: 287, 291). Bojničić u svojim priručnicima ne bilježi hrvatske i latinske nazive, već samo pohrvaćene inačice latinskih naziva, čime je najbliži Veberu (1873: 167) koji razlikuje *aktivnu* i *pasivnu formu*.

U oba izdanja priručnika u sustavu glagolskih oblika Bojničić (1888: 19–20, 83, 97; 1912: 24, 30, 101–102, 117) oprimjeruje *prelazne* (u četvrtome izdanju i *neprelazne*), *pomoćne*, *neosobne*, *manjkave* i *neppravilne* glagole čiji nazivi ukazuju na njegovo oslanjanje na hrvatsku nazivoslovnu tradiciju (vidi Babukić 1854: 317–318, 320, 351, 374; Mažuranić, 1859: 68, 75, 97, 99–101; Veber, 1873: 56, 67, 75–77). U četvrtome izdanju (vidi Bojničić, 1912: 100) još dodaje *učestane*, *povratne* i *trenutne glagole te glagole početne radnje*, od kojih je jedino naziv *povratni glagol(j)i* potvrđen u hrvatskoj nazivoslovnoj tradiciji (vidi Babukić, 1854: 316; Mažuranić, 1859: 71; Veber, 1873: 56), a naziv *učestani* samo u Maretića (1899: 476; 1901: 193).

⁹¹Maretić razlikuje dvije vrste glagolskih priloga i dvije vrste glagolskih pridjeva. Uz *prvi glagolski prilog* u zagradi bilježi latinski naziv *gerundium praesentis*, uz drugi *gerundium praeteriti*, dok uz *prvi glagolski pridjev* bilježi latinski naziv *participium praeteriti*, a uz drugi *participium passivi* (vidi Maretić, 1901: 87). U *Gramatici i stilistici* uz naziv *glagolski prilog sadašnjega vremena* u zagradi bilježi naziv *particip prezenta* (vidi Maretić, 1899: 228).

5. 2. Nazivi u korpusu nepromjenjivih vrsta riječi

5. 2. 1. Prilozi

Bojničić pri nabranju vrsta riječi u prvom izdanju priručnika prilog naziva *adverbijem*,⁹² no dalje u priručniku rabi naziv *prislov* koji je potvrđen u svih predstavnika zagrebačke filološke škole (vidi Babukić, 1854: 322–330; Mažuranić, 1859: 133–135; Veber, 1873: 79–80).⁹³ Budući da isti naziv rabi i u četvrtome izdanju, može se zaključiti da Bojničić u pogledu naziva za ovu vrstu riječi ostaje dosljedan hrvatskoj nazivoslovnoj tradiciji.

Što se tiče vrsta priloga, Bojničić (1888: 108–110; 1912: 129–132) u oba izdanja razlikuje dvije vrste: one koji su *izvedeni iz drugih riječi i neizvedene (prave)* priloge. U prvome izdanju navodi da potonji odgovaraju na pitanja *je li?, kako?, kada? (kako dugo?) i gdje? (kamo?, otkuda?)*, ali ne bilježi njihove nazive, dok u četvrtome izdanju priručnika razlikuje *prislove mjesta* (koji odgovaraju na pitanja *gdje?, kamo? i odakle?*), *prislove vremena* (koji odgovaraju na pitanja *kada?, do kada? i otkada?*) i *prislove načina* (koji odgovaraju na pitanje *kako?*). Spomenuti nazivi za vrste priloga potvrđeni su u slovnichara zagrebačke filološke škole. Mažuranić (1859: 133–135) i Veber (1873: 79–80) u svojim slovniceama razlikuju *prislove vremena, mjesta, količine (kolikoće)* i *načina*, a Babukić (1836: 57–58; 1854: 322–328), iako u objema slovniceama donosi nešto opširniju podjelu priloga, također razlikuje *priloge*, odnosno *prislove mjesta i vremena*. Iz toga je razvidno da su nazivoslovna rješenja koja bilježi Bojničić u četvrtom izdanju priručnika podudarna s nazivoslovnim rješenjima zagrebačkih slovnichara. Iako u svojim gramatikama rabi naziv *prilog*, Maretić (1899: 483; 1901: 195) također razlikuje *priloge mjesta, načina i vremena*.

⁹²Naziv *adverbij* također bilježi u četvrtome izdanju u naslovu jedanaestog poglavlja: „Prislov. Adverbij. A határozó név.” (Bojničić, 1912: 129), dok u prvome izdanju u naslovu istoga poglavlja rabi latinski naziv *adverbium*: „Prislov. Adverbium. A határozó név.” (Bojničić, 1888: 108).

⁹³Jedino Babukić (1836: 57–58) u *Osnovi slovnice* rabi naziv *prilog*. Taj će naziv zadržati i Maretić (1899: 483–486; 1901: 195–196) u svojim gramatičkim priručnicima.

5. 2. 2. Prijedlozi

Iako o njima ne piše jer ih mađarski jezik kao takve ne poznaje, Bojničić (1888: 74; 1912: 90) u oba izdanja priručnika, u poglavlju Postpozicije, bilježi naziv *prijedlog*: „Hrvatski prijedlozi stoje obično pred imenicom, te zahtijevaju izvjesni padež iste. Madžarske riječi, odgovarajuće hrvatskim prijedlozima, stoje na suprot uvijek za imenicom i to uvijek za nominativom imenice. Zovu se za to postpozicije (névutók)” (Bojničić, 1912: 90). Naziv je potvrđen u svih slovničara zagrebačke filološke škole, ali u ekavskom liku (*predlog*) (vidi Babukić, 1836: 54–57; 1854: 331–338; Mažuranić, 1859: 135–137; Veber, 1873: 80). Iako su u nazivoslovnom sustavu kajkavskog književnog jezika većinom potvrđeni nazivom *predstavek*⁹⁴ koji se u kasnijoj gramatičkoj praksi ne nasljeđuje, naziv *predlog* prvi je put zabilježen 1779. u kajkavskom pravopisnom priručniku *Kratki navuk za pravopisanje horvatsko za potrebnost narodnih škol* (Ptičar, Vajs, 2006: 244), nakon čega postaje dijelom nazivoslovnoga sustava zagrebačkih slovničara, ali i hrvatskih vukovaca (vidi Maretić, 1899: 486–488; 1901: 196–199).

5. 2. 3. Veznici

Naziv *veznici*, koji Bojničić (1888: 110–111; 1912: 132–134) bilježi u oba izdanja, a koji je dijelom i suvremenog gramatičkoga nazivlja, najranije je potvrđen u kajkavaca, u gramatici *Anleitung zur deutschen Sprache* (1780.) (Lewis, Štebih, Vajs, 2006: 192) te pravopisnim priručnicima *Napučenje vu horvatsko pravopisanje* (1780.) i *Napučenje za horvatski prav četeti i pisati* (1808.) (Ptičar, 1992: 155), a bilježe ga i kajkavski autori Antun Rožić (1821.), Josip Đurkovečki (1826.) te Ignac Kristijanović (1837.) (vidi Lewis, Štebih, 2004: 114; Brlobaš, Vajs, 2007: 26). Pojedine jezikoslovne nazive nastale u kajkavskom književnom jeziku, među kojima su nazivi *pr(ij)edlog* i *veznik*, preuzeli su slovničari zagrebačke filološke škole, a potom i hrvatski vukovci te su oni postali (i ostali) dijelom hrvatskog standardnog nazivlja. Naziv *veznik* također ukazuje da je sustavno stvaranje hrvatskog jezikoslovnoga nazivlja započelo u 18. stoljeću te da su onodobni gramatičari, a

⁹⁴Nazivom *predstavek* prijedlog je potvrđen u Rajsposvoj *Nemškoj gramatici* (1772.), gramatici *Anleitung zur deutschen Sprache* (1780.), pravopisnom priručniku *Napučenje za horvatski prav četeti i pisati* (1808.) te gramatikama Antuna Rožića (1821.), Josipa Đurkovečkog (1826.) i Ignaca Kristijanovića (1837.) (vidi Brlobaš, Vajs, 2007: 20; Lewis, Štebih, Vajs, 2006: 192).

poslije i njihovi sljedbenici, težili nazivoslovnome ujednačavanju jezika sa štokavskom i jezika s kajkavskom narječnom osnovicom (vidi Ptičar, 1992: 155).

U oba izdanja priručnika Bojničić (1888: 110–111; 1912: 132–134) veznike klasificira u jedanaest skupina s obzirom na njihovo značenje kako je razvidno iz Tablice 7.

Tablica 7. Usporedba nazivlja za vrste veznika iz prvog i četvrtog izdanja Bojničićeva priručnika.

	<i>Gramatika (1888.)</i>	<i>Gramatika (1912.)</i>
Naziv za vrstu riječi	Veznici	Veznici
Nazivi za vrste veznika	1. veznici u pravom smislu, koji vežu riječi	1. veznici spojni, koji vežu riječi
	2. veznici koji znače uzrok	2. veznici uzročni
	3. veznici koji znače svrhu	3. veznici namjerni
	4. veznici, koji označe oprijeku	4. veznici protivni
	5. sravnivajući veznici	5. prisposodobni veznici
	6. veznici, koji naznačuju vrijeme	6. veznici vremena
	7. uvjetni veznici	7. uvjetni veznici
	8. veznici, koji naznačuju isključenje i ograničenje	8. veznici, koji naznačuju isključenje i ograničenje
	9. dokončajući (zaključni) veznici	9. zaključni veznici
	10. dijelni veznici	10. dijelni veznici
	11. upitni veznici	11. upitni veznici

Pojedine nazive veznika u prvome izdanju tvori opisujući njihovo značenje, dok u četvrtome izdanju nazive tvori opisnim pridjevom. Tako *veznike koji vežu riječi* u četvrtome izdanju naziva *spojnim veznicima*, *veznike koji znače uzrok* naziva *uzročnim veznicima*, *veznike koji znače svrhu* imenuje *namjernim veznicima*, one *koji označe oprijeku* naziva *protivnim veznicima*, a *veznike koji naznačuju vrijeme* naziva *veznicima vremena*. Jedino naziv *srađivajući veznici* mijenja u *prisposodni veznici*, a naziv *dokončajući* izostavlja te rabi samo naziv *zaključni veznici*. Gotovo svi nazivi iz četvrtoga izdanja potvrđeni su u zagrebačkih slovnichara koji razlikuju *uzporedne* i *podredne* veznike.⁹⁵ Mažuranić (1859: 137–139) u *podredne veznike* ubraja *upitne, prisposodne, pogodbene, uzročne, dopustne, namjerne* i *poslědične veznike*, a Veber (1873: 80–81) u svojoj podjeli izostavlja *pogodbene* te dodaje *vremenne* i *uvětne veznike*. Oba autora *spojne, razstavne, protivne, uzročne* i *zaključne veznike* svrstavaju u *uzporedne veznike*. Bojničićevi nazivi *spojni, uzročni, namjerni, protivni, prisposodni, zaključni* i *upitni veznici* potvrđeni su, dakle, u oba spomenuta zagrebačka slovnichara, dok je naziv *uvjetni veznici* potvrđen samo u Vebera. Naziv *veznici vremena* blizak je Veberovu nazivu *vremenni veznici*. U Maretićevu nazivoslovnome sustavu također su potvrđeni *uzročni, namjerni, zaključni* i *upitni veznici* te *veznici vremena*.⁹⁶ Budući da je nešto više naziva iz Bojničićeva četvrtog izdanja priručnika potvrđeno u zagrebačkih slovnichara, može se zaključiti da ih Bojničić bilježi po uzoru na hrvatsku nazivoslovnu tradiciju, a ne po uzoru na Maretića. Nazivima *srađivajući, dokončajući* i *dijelni veznici* potvrđuje se Bojničićeva nazivoslovna inovativnost.

⁹⁵Babukić (1836: 58–59) u *Osnovi slovnice* veznike ne dijeli u skupine, već samo nabraja, dok u *Ilirskoj slovnici* (1854: 339) razlikuje *uzporedne* i *podredne veznike*, ali ne donosi jasnu podjelu u niže razrede.

⁹⁶Maretić (1899: 491) u *Gramatici i stilistici* razlikuje osamnaest vrsta veznika s obzirom na njihovo značenje, dok ih u *Gramatici hrvatskoga jezika* (1901: 200) raspoređuje u tri razreda.

5. 2. 4. Uzvici

U oba izdanja priručnika Bojničić (1888: 111; 1912: 134) rabi naziv *usklik*. U pripadnika zagrebačke filološke škole postoje različita nazivoslovna rješenja za ovu vrstu riječi. Babukić (1836: 59) u *Osnovi slovnice* rabi naziv *izkriknik* i naziv *medmetak* (Babukić, 1836: 15) koji je potvrđen u kajkavskom književnom jeziku,⁹⁷ dok u *Ilirskoj slovnici* rabi naziv *medjumetak*⁹⁸ te nazive *uzklik* i *umetak* (Babukić, 1854: 340–344).⁹⁹ Mažuranić (1859: 139–140) također rabi naziv *umetak*, a Veber (1873: 81) bilježi naziv *uzkličnik*. Dragutin Parčić slijedi jezikoslovnu tradiciju te rabi već ranije uspostavljen naziv *medjumetak*, dok u rukopisnoj gramatici bilježi i naziv *uzklik*. Iz ovoga je razvidno da u hrvatskom nazivoslovlju nije postojala usuglašenost oko naziva za uzvike kao vrstu riječi. Zagrebački slovničari preuzimali su nazivoslovna rješenja svojih prethodnika te dodavali vlastita. Bojničićev naziv *usklik* potvrđen je, dakle, u Babukića i Parčića kao *uzklik*. Budući da u četvrtom izdanju priručnika rabi isti naziv kao u prvome, dok Maretić (1901: 214) bilježi naziv *uzvik*,¹⁰⁰ može se zaključiti da Bojničić u pogledu naziva za ovu vrstu riječi ostaje oslonjen na hrvatsku nazivoslovnu tradiciju.

Što se tiče klasifikacije uzvika, Babukić (1836: 59) ih u *Osnovi slovnice* ne razvrstava u skupine, već ih samo nabraja, dok u *Ilirskoj slovnici* (1854: 340–344) razlikuje dvije skupine uzvika. Prvi su *osjetni glasovi u užem smislu* koji *tjelesna osjetjanja ili nutarnja čutenja (strogo duševna)* naznačuju (to su: *osjetne reči bola, tuge, nevolje, veselja i ugodna zatjecanja, uzkllici začudjenja i povoljnosti, nepovoljnosti, mēržnje i straha, uzkllici smēha, nukanja i ohrabrivanja, uzkllici grožnje iliti prētnje, nukanja i zapovēdanja te uzkllici zaklinjanja, proklinjanja i želje*), dok drugu skupinu čine *uzkllici ponašanja naravnih zvukova* kojima se oponašaju zvukovi živih i zvukovi životinja (to su: *uzkllici zvanja ili vabljenja, uzkllici plašenja ili odbijanja te uzkllici potērivanja i ravnjanja*). Mažuranić (1859: 140) uzvike klasificira u osam, a Veber (1873: 81) u sedam skupina kako je razvidno iz Tablice 8.

⁹⁷Nazivom *medmetek* uzvici su potvrđeni u Belostenčevu *Gazophylaciumu* iz 1740. godine (Lewis, Štebih, Vajs, 2006: 192), u *Nemškoj gramatici* (1772.) i gramatici *Anleitung zur deutschen Sprache* (1780.), u Rožića (1820.), Đurkovečkog (1826.) i Kristijanovića (1837.) (vidi Brlobaš, Vajs, 2007: 15; Lewis, Štebih, 2004: 114).

⁹⁸Naziv *medjumetak* podudaran je s nazivom *meumetak* koji se pojavljuje u Ljubuška 1713. godine (Kolenić, 2006: 160).

⁹⁹Naziv *umetak* potvrđen je i kod Belosteneca kao *vmetek* (Lewis, Štebih, Vajs, 2006: 192).

¹⁰⁰Maretić u *Gramatici i stilistici* na pojedinim mjestima bilježi naziv *uzvik*, ali ne izdvaja uzvike kao vrstu riječi: „Budući da je zapov. način uzvik nekome, za to se i drugi gdjekoji uzvici izjednačuju s njim u tome“ (Maretić, 1899: 232).

Tablica 8. Usporedba Mažuranićeva, Veberova i Bojničićeva nazivlja za vrste uzvika.

	Mažuranić (1859.)	Veber (1873.)	Bojničić (1888., 1912.)
Naziv za vrstu riječi	Umetci	Uzključnici	Usklici
Klasifikacija uzvika	Umetci mogu značiti: 1. zazivanje 2. bol duše ili tēla 3. radost 4. čudjenje 5. nepovoljnost 6. smēh 7. nukanje 8. naravski glas	Uzključnici se dēle na uzključnike: 1. veselja 2. žalosti 3. čuda 4. nepovoljnosti 5. smēha 6. nukanja 7. zazivanja ¹⁰¹	„U mađarskom (mađarskom) jeziku su najobičniji ovi:“ 1. u boli 2. u veselju (veselju) 3. u začudjenju (začudjenju) 4. za poticanje (poticanje) 5. kod želja (želja)

Bojničić u oba izdanja priručnika pojašnjava: „Broj usklika ne može se ni u jednom jeziku tačno opredijeliti, jer tih ima toliko, koliko ima raznih osjećaja” (Bojničić, 1912: 134), stoga navodi samo one koji su *najobičniji* (najučestaliji) u mađarskome jeziku: *usklici u boli*, *usklici u veselju*, *usklici u začudjenju*, *usklici za poticanje* i *usklici kod želja*. Nazivi u četvrtome izdanju ostaju jednaki kao u prvome, a razlikuju se samo slovopisno (u četvrtome izdanju umjesto jednoslova *l* rabi dvoslov *lj*, a umjesto jednoslova *n* bilježi dvoslov *nj*).

Bojničićeva prva skupina uzvika (*usklici u boli*) nazivoslovno je najbliža Babukićevoj (*osētne rēči bola*) i Mažuranićevoj (*umetci bola duše i tēla*) skupini,¹⁰² dok je naziv druge skupine (*usklici u veselju*) podudaran s Babukićevim (*osētne rēči veselja*) i Veberovim (*uzključnici veselja*) nazivom.¹⁰³ Naziv treće skupine (*usklici u začudjenju*) potvrđen je samo u Babukića (*uzključnici začudjenja i*

¹⁰¹Veber, poput Mažuranića, razlikuje uzvike kojima se oponaša *naravski glas*, ali ih ne izdvaja kao zasebnu vrstu: „*Imade jih još mnogo za oponašanje naravskoga glasa, kojim se razne životinje zovu, tēraju i nukaju: te možeš iz običaja naučiti*“ (Veber, 1873: 81).

¹⁰²Veber takve uzvike naziva *uzključnicima žalosti*.

¹⁰³Mažuranić takve uzvike naziva *umetcima radosti*.

povoljnosti).¹⁰⁴ Iako svi pripadnici zagrebačke filološke škole rabe arhaizam *nukanje*, Bojničić (1888: 111; 1912: 134) u oba izdanja rabi naziv *poticanje* čime se potvrđuje kao nazivoslovni inovator. Naziv posljednje Bojničićeve skupine (*usklici kod želja*) najbliži je onome koji bilježi Babukić (*uzklici zaklinjanja, proklinjanja i želje*). Može se zaključiti da Bojničić nazive za vrste uzvika tvori po uzoru na hrvatsku nazivoslovnu tradiciju te oni u četvrtome izdanju ostaju neizmijenjeni.¹⁰⁵

¹⁰⁴Mažuranić za iste rabi naziv *umetci čudjenja*, a Veber naziv *uzkličnici čuda*.

¹⁰⁵Maretić u svojoj *Gramatici hrvatskoga jezika* uzvike ne razvrstava u skupine, već ih samo nabroja pojašnjavajući: „Uzvici su riječi, koje se upotrebljavaju (ili upravo: kojima se uzvikuje), kada hoćemo da očitujemo kakvo svoje čuvstvo: čudo, žalost, bol, gnjev, veselje, želju, gađenje, također kada koga dozivamo, ili kada se tko nama odziva“ (Maretić, 1901: 214).

6. Zaključak

Od *gramatike* do *slovnice*, pa opet do *gramatike*. Bojničićev je gramatički priručnik na razmeđu dvaju stoljeća doživio nekoliko izmijenjenih izdanja. Analizom gramatičkog nazivlja iz četvrtoga izdanja utvrđeno je da se Bojničić, osim slovno i pravopisno, i jezično prilagođavao smjeni filoloških škola. Dok je nazivlje iz prvoga izdanja priručnika podudarno s nazivoslovnim rješenjima zagrebačkih slovničara, u četvrtom su izdanju zamjetne nazivoslovne mijene koje ukazuju na Bojničićevo oslanjanje na Maretićev, dakle vukovski, nazivoslovni sustav. Pojedina tradicijska nazivoslovna rješenja koja bilježi u prvome izdanju priručnika, primjerice *samostavnik*, *jednoslovčani samostavnici*, *pridavnik*, *zaima*, *osobna*, *posjedovna* i *neopredijeljena zaimena*, u četvrtom izdanju zamjenjuje Maretićevim nazivima, pa tako umjesto spomenutih bilježi nazive *imenica*, *jednosložne imenice*, *pridjev*, *zamjenica*, *lična*, *posvojna* i *neodređena zamjenica*. Dok je u prvome izdanju sinonimično rabio nazive *spol* i *rod* te *osoba* i *lice*, u četvrtome izdanju izostavlja tradicijska nazivoslovna rješenja (*spol* i *osoba*) te rabi samo nazive *rod* i *lice* koje bilježi i Maretić. Pridjeve *opredijeljen* i *neopredijeljen* (npr. način, član, broj) koje rabi u prvome izdanju, a koji su potvrđeni u zagrebačkih slovničara, u četvrtome izdanju zamjenjuje nazivima *određen* i *neodređen* koji su također potvrđeni u Maretića. Iako se u četvrtom izdanju prepoznaje maretićevski, (odnosno karadžićevsko-daničićevski) jezični model, ono nazivljem nije u potpunosti usklađeno s vukovskim nazivoslovnim rješenjima. U njemu se prepoznaje norma zagrebačke filološke škole u uporabi hrvatskoga nazivlja. Nazivi *prislov*, *usklik*, *sklonidba ili deklinacija*, *sprega ili konjugacija*, koje Bojničić bilježi i u četvrtom izdanju priručnika, svjedoče da se nazivoslovna tradicija očuvala i u početnim desetljećima 20. stoljeća kada je većina nazivoslovnih rješenja zagrebačkih slovničara počela nestajati pod utjecajem vukovskog nazivoslovlja. Maretić umjesto navedenih rabi nazive *prilog*, *uzvik*, *sklanjanje* i *sprezanje*,¹⁰⁶ stoga je razvidno da Bojničić ne slijedi u potpunosti njegovo nazivlje. Maretić tako za vrstu riječi bilježi naziv *broj*, koji je potvrđen i u hrvatskoj nazivoslovnoj tradiciji, no Bojničić u četvrtome izdanju uz njega i dalje sinonimično rabi naziv *brojnik* koji je, kao i nazivi *zaima*, *spolnik*, *spol* i *osoba* iz prvoga izdanja, pripadan nazivoslovnome sustavu zagrebačkih slovničara, ali i gramatičkom nazivlju kajkavskoga korpusa. Ti nazivi svjedoče da su „gramatičari i leksikografi svih triju hrvatskih književnih jezika poznavali radove svojih prethodnika i suvremenika te svjesno gradili

¹⁰⁶Nazivi *sklanjanje* i *sprezanje* potvrđeni su u Babukića i Parčića, što ukazuje da je hrvatska nazivoslovna tradicija odraza našla i u Maretićevim gramatikama.

jedinstvenu gramatičku, pa time i lingvističku, terminologiju hrvatskoga jezika” (Lewis, Štebih, 2004: 117). Nazivi *prijedlog* i *veznik*, koje Bojničić rabi u oba izdanja priručnika, također su nastali u hrvatskom kajkavskom književnom jeziku, a potom postali dijelom nazivoslovnoga sustava zagrebačkih slovničara te hrvatskih vukovaca. Nazivi za vrste brojeva (*glavni, redni, dijelni, umnožni (prislovni), brojnici kakvoće*), priloga (*prislovi mjesta, vremena i načina*), veznika (*spojni, uzročni, namjerni, protivni, prispodobni, zaključni, upitni, uvjetni veznici i veznici vremena*) i uzvika (*usklici u boli, veselju, začudjenju i kod želja*), kao i nazivi glagolskih oblika (*prelazni, povratni, pomoćni, neosobni, manjkavi i nepravilni glagoli*) iz oba izdanja priručnika također ukazuju na autorovo oslanjanje na hrvatsku nazivoslovnu tradiciju. U gramatičkoj kategoriji broja uz nazive *jednina* i *množina (plural)*, koje rabi i u prvome, u četvrtome izdanju bilježi i stariji (tradicijski) naziv *jednbroj* i *višebroj*. Iako naziv *posjedovne* (zamjenice), koji je potvrđen u nazivoslovlju zagrebačkih slovničara, u četvrtome izdanju zamjenjuje Maretićevim nazivom *posvojne, posjedovni* genitiv koji bilježi u prvome izdanju u četvrtome naziva *posesivnim ili prisvojavajućim*. U ovome slučaju ne preuzima Maretićev naziv (*posvojni genitiv*), već jedan tvori prema latinskom uzoru, a drugi prema nazivoslovnoj tradiciji (blizak Babukićevu nazivu *prisvajajuć*). Padeži u Bojničićevim izdanjima imaju samo međunarodne nazive (*nominativ, genitiv, dativ, akuzativ*), stoga je razvidno da Bojničić ne slijedi u potpunosti svoje prethodnike koji za iste bilježe i hrvatske nazive. Za glagolska vremena i glagolske načine također rabi međunarodnice (*present, perfekt, imperfekt, pluskvamperfekt, futur, indikativ, imperativ, gerundij, particip*), ali bilježi i hrvatska rješenja. U oba izdanja priručnika prezent je potvrđen i nazivom *sadašnje vrijeme*, a perfekt nazivom *prošlo vrijeme*. U prvome izdanju za futur bilježi naziv *buduće*, za imperfekt *poluminulo*, a za pluskvamperfekt naziv *pretprošlo vrijeme*, no sva tri izostavlja u četvrtome izdanju. Zamjetno je da Bojničić nazivima u sustavu prošlih glagolskih vremena u četvrtom izdanju priručnika ne slijedi Maretića, već je, kao i u prvome izdanju, ponajprije oslonjen na Veberov nazivoslovni sustav, dok su pojedini nazivi potvrđeni i u ostalih zagrebačkih predstavnika. U oba izdanja priručnika Bojničić uz indikativ bilježi naziv *pokazni*, a uz imperativ *zapovjedni način*. Dok u prvome izdanju rabi samo nazive *gerundij* i *particip(ij)*, u četvrtome izdanju bilježi i nazive *glagolski prislov* te *glagolski pridjev*. Bojničićev djelomičan otklon od hrvatske nazivoslovne tradicije potvrđuju nazivi *glagol* i *komparacija*.

Zaključno se može reći da je Bojničić najveći dio gramatičkoga nazivlja u prvome izdanju priručnika preuzeo iz hrvatske nazivoslovne tradicije 18. i 19. stoljeća (primjerice, *samostavnik*, *pridavnik*, *zaima*, *brojnik*, *prislov*, *pr(ij)edlog*, *veznik*, *spolnik*, *spol*, *osoba*, *sklonidba ili deklinacija*, *sprega ili konjugacija* itd.), a tek su pojedini ostali neizmijenjeni u četvrtome izdanju te potvrđuju Bojničića kao nasljedovatelja hrvatske nazivoslovne tradicije, dok se uporabom tek dijelom Maretićevih nazivoslovnih rješenja Bojničić potvrđuje i kao sljedbenik vukovskoga nazivlja. U početnim desetljećima 20. stoljeća kada je u hrvatskoj gramatičkoj normi maretićevština jedina normativna mogućnost (Ham, 2006: 163–164) Bojničić poseže za starijim (tradicijskim) nazivoslovnim rješenjima, a oslanjanje na hrvatsku nazivoslovnju tradiciju potvrđuje i naziv *slovnica* u naslovu trećega izdanja objavljenog neposredno nakon smjene filoloških škola, kao i uporaba jednočlanog imena jezika u svim izdanjima. Iako hrvatski jezik u Bojničićevu priručniku služi za opis gramatičkog sustava stranog (mađarskog) jezika, o jezičnim se i nazivoslovnim obilježjima onoga vremena može zaključivati na temelju uporabljenog hrvatskog nazivlja.

7. Izvori

Babukić, Vjekoslav. *Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga*. Kod Milana Hiršfelda (štampano pri Franji Suppanu). Zagreb, 1836.

Babukić, Vjekoslav. *Ilirska slovnica*. Bèrtotiskom nar. tiskarnice Dra. Ljudevita Gaja. Zagreb, 1854.

Bojničić, Ivan pl. *Gramatika magjarskoga jezika*. Komisionalna naklada Akadem. knjižare L. Hartmana. Zagreb, 1888.

Bojničić, Kninski Ivan pl. *Gramatika madžarskoga jezika*. Četvrto ispravljeno izdanje. Naklada knjižare L. Hartmana. Zagreb, 1912.

Maretić, Tomo. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Štampa i naklada knjižare L. Hartmana. Zagreb, 1899.

Maretić, Tomo. *Gramatika hrvatskoga jezika za niže razrede srednjih škola. Glasovi. – Oblici. – Rečenica. – Sintaksa*. Drugo popravljeno izdanje. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana. Zagreb, 1901.

Mažuranić, Antun. *Slovnica Hèrvatska za gimnazije i realne škole. Dio I. Rěčoslojje*. Bèrtotiskom Karla Albrechta. Zagreb, 1859.

Pacel, Vinko. *Oblici književne hrvaštine*. Tiskarna Abela Lukšića pod odgovornom upravom D. Kostinčera. Karlovac, 1865.

Šulek, Bogoslav. *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja. I. pola* (prvi dio). Tiskom narodne tiskare Dra. Ljudevita Gaja. Zagreb, 1874.

Šulek, Bogoslav. *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja. II. pola* (drugi dio). Tiskom narodne tiskare Dra. Ljudevita Gaja. Zagreb, 1875.

Veber, Adolfo. *Slovnica hèrvatska za srednja učilišta*. Tiskom dioničke tiskare u Zagrebu. Zagreb, 1873.

8. Literatura

Babić, Stjepan. *Korijenski i morfonološki pravopis nisu i ne mogu biti istoznačnice*. Jezik 43, br. 2, Zagreb, 1995. (str. 41–48)

Bašić, Nataša. *Sto godina Brozova pravopisa*. Jezik 40, br. 2, Zagreb 1992. (str. 33–41)

Bašić, Nataša. *Uvod u nastanak Guberina-Krstićevih Razlika. U povodu 60. obljetnice izlaska knjige*. Jezik 47, br. 4, Zagreb, 2000. (str. 121–133)

Bičanić, Ante; Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*. Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, Zagreb, 2013.

Brlobaš, Željka; Vajs, Nada. *Hrvatsko kajkavsko gramatičko nazivlje u gramatici latinskoga jezika Antuna Rožića*. Filologija 49, Zagreb, 2007. (str. 1–36)

Brozović, Dalibor. *Jezična i pravopisna previranja u Hrvatskoj na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*. Jezik 33, br. 1, Zagreb, 1985. (str. 1–15)

Galović, Tomislav. *Leksikon hrvatske heraldike – hrvatski heraldičari (4)*. Grb i Zastava 7, br. 14, Zagreb, 2013. (str. 3–4)

Ham, Sanda. *Povijest hrvatskih gramatika*. Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2006.

Jonke, Ljudevit. *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*. Matica hrvatska, Zagreb, 1971.

Kolenić, Ljiljana. *Pogled u tvorbu staroga hrvatskoga gramatičkog nazivlja*. Filologija 46–47, Zagreb, 2006. (str. 151–164)

Kovačec, August. *Franjo Iveković i Ivan Broz: Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb, 1901. Svezak I., A—O (str. III—VIII, 1—951). Svezak II., P—Ž (str. 1—896). Pretisak: Zagreb, Naklada Dominović, 2009. Pogovor: Ivo Pranjković, Iveković-Brozov Rječnik hrvatskoga jezika na početku 20. i na početku 21. stoljeća, str. 885—896*. Filologija 54, Zagreb, 2010. (str. 129–131)

Laszowski, Emilij. *Dr. Ivan pl. Bojničić Kninski*. Vjesnik Kr. državnog arkiva u Zagrebu 2, Zagreb, 1926. (str. 1–12)

Lewis, Kristian; Štebih, Barbara. *Nazivi za vrste riječi u hrvatskome kajkavskome književnom jeziku*. Rasprave 30, br. 1, Zagreb, 2004. (str. 107–119)

Lewis, Kristian; Štebih, Barbara; Vajs, Nada. *Gramatičko nazivlje u hrvatskome kajkavskome književnom jeziku*. Filologija 46–47, Zagreb, 2006. (str. 183–201)

Majnarić, Ivan. *Izvori za povijest plemstva – Pregled s osvrtom na Hrvatski državni arhiv*. Povijesni prilozi 25, br. 31, Zagreb, 2006. (str. 23–37)

Malinar, Anica. *Objekt i objektna rečenica u slovnicaama zagrebačke škole*. Diplomski rad. Osijek, 2017.

Matasović, Josip. *Nekrolog*. Narodna starina 4, br. 11, Zagreb, 1925. (str. 356–358)

Matijević, Zlatko. *Dr. Ivan pl. Bojničić (1858. – 1925.)*. U prigodi 150. obljetnice rođenja. Arhivski vjesnik 51, Zagreb, 2008. (str. 569–584)

Milčetić, Ivan. *Hrvatska slovnica za srednje i nalike im škole*. Napisao R. Strohal. U Bjelovaru 1893. Nastavni vjesnik 3, Zagreb, 1895. (str. 86–97)

Mlikota, Jadranka; Čipanj Banja Rene. *O Bojničićevoj Gramatici mađarskoga jezika iz drugoga kuta: uzroci i narav mijena izdanja gramatike na razmeđu dvaju stoljeća*. Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae 66, br. 2 (2021), Budimpešta, 2022. (str. 341–358)

Moguš, Milan. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Treće, prošireno hrvatsko izdanje. Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2009.

Morić-Mohorovičić, Borana. *Rukopisna slovnica talijanskoga jezika Dragutina Antuna Parčića*. Fluminensia 27, br. 1, Rijeka, 2015. (str. 25–36)

Morić-Mohorovičić, Borana. *Parčićevo morfološko nazivlje u kontekstu morfološkoga nazivlja zagrebačke filološke škole*. Fluminensia 28, br. 1, Rijeka, 2016. (str. 69–81)

Pranjković, Ivo. *Filološke škole i hrvatski standardni jezik u drugoj polovici 19. stoljeća*. Povijest hrvatskoga jezika, 4. knjiga: 19. stoljeće. Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, Zagreb, 2015. (str. 77–111)

Ptičar, Adela. *Hrvatski pravopisni priručnici u drugoj polovici 18. stoljeća*. Rasprave 16, br. 1, Zagreb, 1990. (str. 229–236)

Ptičar, Adela. *Prinos proučavanju jezikoslovnoga nazivlja 18. stoljeća*. Rasprave 18, br. 1, Zagreb, 1992. (str. 151–156)

Ptičar, Adela; Vajs, Nada. *Jezikoslovno nazivlje u prvim dvama hrvatskim pravopisima iz 1779. godine*. Filologija 46–47, Zagreb, 2006. (str. 239–252)

Raguž, Dragutin. *Hrvatska gramatička terminologija u dvjema preradbama Alvaresove latinske gramatike (T. Babića iz 1712. i L. Š. Ljubušaka iz 1713.)*. Filologija 10, Zagreb, 1980./81. (str. 97–124)

Samardžija, Marko. *Jezikoslovne rasprave i članci*. F. Iveković, I. Broz, T. Maretić, V. Rožić, M. Rešetar, A. Radić, N. Andrić, D. Boranić. *Stoljeća hrvatske književnosti*. Matica hrvatska, Zagreb, 2001.

Samardžija, Marko. *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*. Drugo, prošireno izdanje. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2004.

Stančić, Nikša. *Ljudevit Gaj — od svehrvatstva do ilirstva*. Nacionalni pokret u Hrvatskoj u 19. stoljeću, treći hrvatski simpozij o nastavi povijesti. Agencija za odgoj i obrazovanje, Zagreb, 2008. (str. 18–35)

Šimetin Šegvić, Filip. *Vlast, politika i kultura u Banskoj Hrvatskoj od 1883. do 1903. godine*. Doktorski rad. Zadar, 2020.

Tafra, Branka. *O hrvatskim vukovcima iz drugoga kuta*. Rasprave 19, br. 1, Zagreb, 1993. (str. 363–387)

Tafra, Branka. *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*. Matica hrvatska, Zagreb, 1993.(a)

Tafra, Branka. *Novi stari naziv: slovnica*. Jezik 40, br. 4, Zagreb, 1993.(b) (str. 111–115)

Tafra Branka. *Značenje narodnoga preporoda za hrvatski jezik*. Croatica et Slavica Iadertina 2, br. 2, Zadar, 2006. (str. 43–55)

Vince, Zlatko. *Zaokret u hrvatskom književnom jeziku potkraj 19. stoljeća*. Croatica 6, Zagreb, 1975. (str. 131–159)

Vince, Zlatko. *Norma u hrvatskom književnom jeziku potkraj 19. stoljeća*. Jezik 30, br. 2, Zagreb, 1982. (str. 51–57)

Internetski izvor

Hrvatski biografski leksikon. Maretić, Tomislav (Tomo). (<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=12094>) (pristupljeno 20.8.2023.)

Hrvatski jezični portal (<https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>) (pristupljeno 7. 8. 2023.)